

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav politologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Jiří Kupka

Společná energetická politika EU: perspektivy a limity spolupráce

**A Common European Energy Policy: Perspectives and Limits of
Cooperation**

Praha 2012

Vedoucí práce: PhDr. Jan Jireš

Děkuji mému vedoucímu bakalářské práce, PhDr. Janu Jirešovi, za jeho odbornou pomoc, cenné rady, čas a vstřícný přístup při vedení této práce. Zároveň chci touto cestou poděkovat i rodičům za jejich podporu a motivaci nejen při psaní této práce, ale i v průběhu celého studia.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 30. 7. 2012

.....

Jiří Kupka

ABSTRAKT

Cílem práce je zhodnotit perspektivy a limity spolupráce v oblasti energetické politiky EU a to primárně z pohledu členských států. Za tím účelem je zkoumán dosavadní vývoj integrace v oblasti energetiky (se zdůrazněním soudobého vývoje – tzn. zhruba posledních dvanácti let), přístup Evropské komise a zejména přístupy a energetické politiky dvou vybraných členských států EU – Francie a Německa.

Dokument je členěn do dvou hlavních částí – teoretickou a empiricko-analytickou. V první části se autor snaží teoreticky vymezit pojmy „energetická bezpečnost“ a „energetická politika“ z pohledu několika autorů. Následně je přikročeno k empirickému zkoumání vývoje energetické politiky EU – zejména přijatých iniciativ Evropské komise. Zkoumán a hodnocen je mj. současný stav faktické implementace zmíněných unijních opatření do jednotlivých systémů energetických trhů výše zmíněných států a popis energetických sektorů výše zmíněných zemí. Bádány a hodnoceny (z hlediska cílů EU v energetické oblasti) jsou energetické politiky Francie a Německa a „míra“ jejich kompatibility s přijatými unijními opatření v oblasti energetiky (zejména se jedná o tři oblasti: environmentální, oblast vytváření jednotného energetického trhu EU a oblast vnější energetické politiky EU – zabezpečení dodávek surovin).

Výše zmíněný badatelský postup (empiricko-analytický) byl zvolen jako nejpřínosnější a nejvhodnější vzhledem k hlavnímu tématu práce a naplnění výzkumného záměru.

KLÍČOVÁ SLOVA

Energetická politika, energetická bezpečnost, Evropská unie, energetická bezpečnost a politika EU, unijní trh s energiemi, elektřina, zemní plyn, ropa, francouzská energetická politika, německá energetická politika, přístup členských států k energetické politice EU, společný trh, národní energetické společnosti – „národní šampioni“, externí energetická politika EU, trvale udržitelný rozvoj, vývoj energetické politiky EU

ABSTRACT

The aim of the work is to assess the prospects and limits of cooperation in the area of European Union Energy Policy and it primarily from the perspective of the Member States. To this purpose, there is a research of an evolution of integration in the energy field (pointed contemporary development – i.e. mainly the last twelve years), approach of the European Commission and in particular there are attitudes and the energy policies of the two EU member states - France and Germany. The whole work is divided into two main parts – a theoretical section and an empirical analysis. In the first part, the author seeks to define the terms "Energy security" and "Energy policy" from the perspective of several authors. Subsequently, it is carried out the examination of the development of Energy policy of EU - the European Commission initiatives are researched in particular. Besides, it is examined and evaluated the current status of the implementation of the Union's actions (policy) – especially in area of the individual systems of energy markets of the aforementioned states.

KEYWORDS

Energy policy, energy security, European Union, Energy policy and security of EU, EU energy market, electricity, gas, oil, French energy policy, German energy policy, EU energy policy and approach of member states, common market, national energy companies – „national champions“, EU – external energy policy, environment, evolution of EU energy policy

OBSAH

1. Úvod	8
2. Teoretické vymezení	16
2.1. Energetická bezpečnost jako součást „bezpečnostního diskurzu“	16
2.2. Technické otázky a trendy spojené s energetickou bezpečností a politikou, pojmosloví	20
3. Koncept energetické bezpečnosti a politiky v pojetí vybraných autorů	22
3.1 Daniel Yergin a jeho pojetí energetické bezpečnosti	22
3.2 Brenda Shaffer a její vymezení energetické politiky a důraz na státní vlastnictví klíčové energetické infrastruktury a podniků	25
3.3 Richard Youngs a zásadní poznatky a trendy v energetické bezpečnosti Evropy, resp. Evropské unie	27
4. Empiricko-analytická část – národní (státní) energetické politiky a přístup ke Společné energetické politice EU z pohledu tří aktérů	32
4.1. Vývoj energetické politiky EU a snahy Evropské komise o vytvoření Společné energetické politiky	32
4.1.1. <i>Lisabonská smlouva aneb poslední vývoj v energetické legislativě EU</i>	39
4.2. Energetická politika Francie	41
4.3. Energetická politika Německa	48
5. Závěr	57
5.1. Energetická politika Evropské Unie	60
5.2. Energetické politiky Francie a Německa	63
6. Seznam použité literatury	66
6.1. Knižní zdroje	66
6.2. Internetové zdroje	69
6.3. Prameny	70

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

AEI	Avanced Energy Initiative
EDF	Electricité de France
EK	Evropská komise
ETS	Emisní povolenky
EU	Evropská unie
Eurostat	Statistický úřad EU
GDF	Gaz de France
IEA	Mezinárodní agentura pro energii
IECP	Integrovaný energetický a klimatický program
IEF	Mezinárodní energetické fórum
IPCC	Mezinárodního panelu pro klimatické změny
LNG	Zkapalněný zemní plyn
MERCOSUR	Společný trh jihu
NATO	Severoatlantická aliance
NGO	Nevládní organizace
OECD	Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj
OPEC	Organizace zemí vyvážejících ropu
OSN	Organizace spojených národů
PPI	Programmation Pluriannuel d'Investissements
RTE	Résea de Transport d'Electricité
TARTAM	Tarif Réglementé Transitoire d'Ajustement de Marché
USA	Spojené státy americké

1. Úvod

Dnešní doba je mnohými autory nazývána „*Age of Hydrocarbon Man*“, což můžeme volně přeložit jako „Doba člověka uhlovodíkového“. To, co spotřebováváme, jak žijeme, vedeme války, jaké prostředky vlastní zábavy jsou nám dostupné, to vše je ovlivněno a utvářeno naším přístupem k energii vyrobené z fosilních paliv (Shaffer, 2009: 6).

Tato bakalářská práce je věnována tématu evropské energetické bezpečnosti a politiky. Koncipována je jako empiricko-analytická studie, jež si klade za cíl ozřejmit energetické politiky dvou vybraných členských států Evropské unie¹ – Spolkové republiky Německo, Francie, a současnou energetickou politiku EU samotné. Cílem práce je zjistit, zda může potenciálně vzniknout tzv. *Společná energetická politika EU*, nebo zda tento koncept můžeme minimálně ze střednědobého hlediska považovat za zcela neschopný jakéhokoli života.

Hlavní institucí podporující a prosazující koordinaci evropských energetických politik je Evropská komise. Proto si tato práce dává za cíl zrekapitulovat unijní iniciativy v oblasti energetiky za zhruba posledních dvacet let (poslední desetiletí hlouběji) a popsat současný postoj a nástroje Evropské komise k vytváření „nové“ společné politiky na úrovni EU. Autor práce vychází z přesvědčení, že pokud poznáme unijní cíle v této oblasti, stejně tak jako soudobý vývoj této politiky, můžeme následně přikročit ke studiu a popisu energetických politik jednotlivých členských států a hledat perspektivy a limity spolupráce v energetické oblasti na vyšší, unijní úrovni. Francie a Německo byly vybrány proto, že právě tyto dvě země do značné míry reprezentují, dle mínění autora této práce, proces a podobu soudobé evropské integrace. Pokud tyto dva státy dokáží dosáhnout společné dohody na jakékoli politice prohlubující unijní integraci, pak se zdá, že k opravdové spolupráci všech dvaceti sedmi členských států je mnohem blíže.

Samotná kritéria pro hodnocení přístupu národních států k iniciativám Evropské komise v oblasti energetiky se logicky musí odvíjet od cílů EU právě v této oblasti. Evropská unie se v uplynulém desetiletí stála regulérním tvůrcem energetické politiky. Jí přijímaná legislativní opatření do určité míry ovlivňují národní energetické politiky. Autor se tedy primárně zaměří na tři energetické cíle EU, které se staly oficiálními a jež by měly být

¹Práce se dotkne i postojů jiných členských států, ale nikoli tak detailně jako států zde zmíněných. Nicméně pro širší vzhled do problematiky energetické politiky EU považuje autor za vhodné dotknout se alespoň náznakem i jiných členských států. Zejména u otázek volby energetického mixu nebo zajišťování vlastní energetické bezpečnosti.

určujícími pro energetickou politiku členských zemí. Jedná se o environmentální udržitelnost a rozvoj, zvýšení ekonomické konkurenceschopnosti (vytvoření jednotného energetického trhu a zvýšení energetické účinnosti) a zabezpečení vnější energetické bezpečnosti společenství (jako např. dodávek surovin). Dalším důvodem pro zvolení právě takového výběru je fakt, že pokud bychom tyto tři cíle generalizovali, tak zcela přesně naplňují a reprezentují všechny tři dimenze energetické bezpečnosti – environmentální, ekonomickou a bezpečnostní (Binhack – Tichý, 2011: 28).

Teoretická část se tedy z výše zmíněného musí nutně zabývat tématy, která s důvody pro koordinaci energetické politiky na úrovni EU bezprostředně souvisí – koncepcemi energetické bezpečnosti a politiky. Proto teoretické koncepty Daniela Yergina, Brendy Shaffer a Richarda Youngse byly vybrány zcela záměrně. *Daniel Yergin* je předním teoretikem energetické bezpečnosti a jeho článek z roku 2006 zůstává stěžejním pramenem pro ostatní autory dotýkající se nějakým způsobem energetické bezpečnosti nebo politiky.

Brenda Shaffer se zabývá energetickou politikou obšírněji, a to včetně otázek spojených s liberalizací národních energetických trhů. Toto téma je pro EU více než aktuální po nejméně jedno desetiletí. Zejména texty Shaffer rozebírající problematiku státního a soukromého vlastnictví v oblasti energetiky jsou pro tuto práci více než příhodné. Úvahy třetího autora, *Richarda Youngse*, se zaměřují více na evropský kontinent a vnější energetickou politiku EU, proto se jeho myšlenky nutně objeví i v této práci.

Mezi prameny a zdroje této práce se dále zařadí v empiricko-analytické části oficiální vládní dokumenty jako např. bezpečnostní a energetické koncepce, ministerské materiály atp., stejně tak jako odborné zdroje pocházející z akademického prostředí zabývajících se daným tématem (zejména se jedná o analýzy, odbornou literaturu a sborníky z konferencí). Téma evropské energetické bezpečnosti získává stále více na důležitosti. Evropská unie se snaží z tohoto tématu vytvořit téma celounijní. Z globálního i regionálního hlediska se tak nabízí hned několik důvodů, proč tak činí.

- 1) V posledních dvaceti letech jsme byli svědky globalizačního trendu, jenž byl spojen s nebyvalým hospodářským rozmachem v některých světových regionech. Tento rozmach se mohl uskutečnit díky dostupné energii – fosilním palivům. Ty se staly faktickým zdrojem stále masivnější průmyslové produkce a také obecně stále se zvyšujícího životního standardu lidí na Zemi bez ohledu na to, v které části světa žijí.

Mezi rozhodující faktory, které ovlivňují spotřebu energetických zdrojů, řadíme zejména tempo ekonomického růstu, dále pak růst počtu obyvatel, dynamiku světových cen (zvláště ropy), efektivitu politiky šetření energiemi v jednotlivých státech, změny klimatu a další nepředvídatelné změny (Vošta a kol., 2008: 11).

- 2) Evropská unie (EU) má nespočet společných politik a její členské státy mají vůči evropským institucím nejrůznější závazky. I když by v EU měl fungovat např. liberalizovaný trh s elektřinou či plynem, tak obecně lze říci, že oblast energetické politiky můžeme spíše považovat za doménu národních vlád. Klíčová rozhodnutí jsou tak přijímána v rámci státních mocenských orgánů jednotlivých členských zemí. Výsledkem je existence nejrozmanitějších přístupů k energetice ze strany jednotlivých států, které jsou více či méně energeticky závislé na dovozech energetických surovin, resp. energií, ze zahraničí (třetích zemích mimo EU). Nejednotnost jednotlivých energetických politik a roztroušené vyjednávání o dodávkách surovin s vnějšími partnery pak evropské instituce motivuje k vyšší koordinaci této politiky, aby se EU jako celek mohla stát i v této otázce aktérem mezinárodních vyjednávání a nikoli přihlížejícím pasivním divákem, který nemůže ovlivnit dění, které se bezprostředně dotýká jeho fungování.
- 3) Předchozí bod může naznačovat určitou hrozbu i pro jednotlivé státy tím, že se stanou energeticky ohroženými a nedokáží zajistit dostatek energie pro své občany a obchodní firmy působící na jejich územích. V prvním případě se dá hovořit o zásadním selhání státu, kdy lidé mohou být v extrémní a mimořádné situaci přímo či nepřímo (hlavně v zimním období) ohroženi na životech. V druhém případě dochází k ekonomickým ztrátám firem, jejichž logickým důsledkem je hospodářské poškození jednotlivých národních ekonomik. K popisovanému poměrně extrémnímu výpadku dodávek surovin došlo pro některé unijní státy dokonce dvakrát v uplynulých deseti letech. Poprvé se jednalo o přerušení dodávek ruského plynu a ropy do části Evropské unie v roce 2006. Druhá událost je vzpomínána jako tzv. *Plynová krize* z roku 2009, kdy na základě sporů mezi

producentským státem (Ruskem) a tranzitním státem (Ukrajinou)² došlo k přerušení dodávek zemního plynu ropovodem Družba do Evropy.³ Obě krize velice silně postihly zejména státy východní a střední Evropy, jejichž závislost na dodávkách ropy a zemního plynu z Ruska je vysoká.

- 4) Energetická témata jsou stále více spojována s environmentálními otázkami. Evropská unie se chce stát vůdčí silou v oblasti „boje“ proti změnám klimatu a toho se pravděpodobně nedá docílit, pokud se EU nepodaří koordinovat energetické politiky jednotlivých svých členů.

George W. Bush ml. v roce 2001 představil *Národní energetickou politiku USA*. V tomto dokumentu se mj. tvrdí, že prvořadým bezpečnostním zájmem zahraniční politiky Spojených států se stane zajištění dodávek zahraniční ropy a zemního plynu. Další dokumenty (např. *Defence Review* z roku 2001) přímo hovoří o rozmístění amerických vojenských sil v místech, kde by mohlo být jakoukoli stranou bráněno v dodávkách energetických surovin. V roce 2005 pak vstoupil v USA v platnost další dokument – *Advanced Energy Initiative* (AEI), jenž potvrdil „sekuritizaci“ energetické politiky USA, k níž došlo primárně na úrovni Bushovy administrativy (Youngs, 2009: 41 – 42).⁴

Evropská unie žádný takový dokument „sekuritizačního“ vojenského charakteru doposud nepřijala. Dokonce se evropské politické špičky ohradily vůči strategiím, jimiž USA zajišťují svou energetickou bezpečnost. Využití vojenské síly k zajištění nebo bránění energetické bezpečnosti je tak dle členských států EU naprosto neadekvátní.⁵

Nebezpečí pro energetickou bezpečnost většiny států světa – včetně těch průmyslově nejvyspělejších a nejbohatších, spočívá i v plovoucí ceně energetických surovin. Zejména cena ropy výrazně ovlivňuje výkonnost a konkurenceschopnost jednotlivých národních

² Pro účely této práce není nutné spekulovat nad důvody „roztržky“ mezi oběma státy, které odborná literatura stále nedostatečně ozřejmuje, a tak jsou pravděpodobně známé pouze aktérům do konfliktu zainteresovaným. Tato práce se zmiňovaným energetickým krizím nebude nadále nijak detailně věnovat. Primárním zájmem této práce je empirická analýza energetické politiky vybraných členských zemí EU a samotného společenství, resp. Evropské komise.

³ V minulém desetiletí bylo do zemí Evropské unie přepraveno více než 78% ruského zemního plynu prostřednictvím ropovodu Družba, resp. skrze pro Evropu nejdůležitější tranzitní stát – Ukrajinu (Aalto, 2008: 1).

⁴ Kritici těchto koncepcí a administrativy George W. Bushe ml. často poukazují na „energetický imperialismus“ a dávají ho do souvislosti zejména s druhou válkou v Iráku.

⁵ Jeden z evropských diplomatů dokonce prohlásil: „*To je myšlení z roku 1945*“ (Youngs, 2009: 42).

ekonomik a světovou ekonomiku jako takovou. Dohady ekonomů, politiků, finančních analytiků a dalších panují nad tím, jaké veličiny ovlivňují cenu energetických surovin na světových burzách. Není zcela jasné, zda jsou to reálné, ekonomicky podložené fundamenty či naopak pouhé spekulace makléřů, burzovních obchodníků či producentů surovin. Zřejmé však je, že cena této suroviny se vytváří de facto mimo evropský prostor, což pro členské státy EU zvyšuje potenciaální bezpečnostní riziko. Výstup v podobě ceny pro celý tento nezcela průhledný systém fungující do značné míry na základě emočního chování všech zúčastněných aktérů je zásadní pro drtivou většinu států světa a ovlivňuje nejen výkonnost jednotlivých národních hospodářství, ale přímo i kvalitu života většiny lidí na Zemi (Vošta, 2008: 50).

Na území Evropské unie se nachází pouhá 2% prokazatelných světových zásob ropy a 4% zemního plynu, které lze využít v následujících dvaceti letech. Energetická bezpečnost tohoto světového regionu se tak snižuje velice rychlým tempem ve srovnání s ostatními zeměmi OECD a USA. Evropská komise spolu s *Mezinárodní agenturou pro energii (IEA)*⁶ předpokládají, že se do roku 2030 zvýší poptávka po energetických zdrojích až o 15%. Navíc existuje předpoklad, že se domácí produkce ropy sníží na 73 %, zemního plynu na 59 % a uhlí na 41 % současného stavu. Energetická závislost na vnějších partnerech zemí Evropské unie se tak zvedne ze současných 50% na 70 %. Globálně se budeme nacházet v situaci, kdy poroste energetická konkurence v oblasti primárních zdrojů. Některým zemím EU tak může hrozit zvýšení závislosti na dodávkách ropy a zemního plynu zejména z politicky a bezpečnostně nestabilních oblastí světa (Vošta, 2008: 39).

Zmíněný problém však lze chápat i z opačného hlediska. Podíváme-li se například na Ruskou federaci jakožto hlavního (největšího) partnera evropských států v oblasti dodávek

⁶ Mezinárodní energetická agentura (IEA) byla založena v souvislosti s ropnou krizí (1973 – 1974) v roce 1974 a měla podporovat energetickou bezpečnost svých členských států. IEA publikuje vlastní energetické statistiky, jež nabízejí dostupnou alternativu datům publikovaným energetickými společnostmi a úřady exportních zemí.

Mezinárodní energetická agentura je přidružena k *Organizaci pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (OECD)* a má tyto tři cíle: „*spolehlivost, dostupnost a čistá energie*“. Dále se specializuje na dvě hlavní úlohy: sdílení ropy mezi členskými státy v případě krátkodobých výpadků dodávek a dlouhodobé plány na snížení závislosti v oblasti dovozu ropy na zemích sdružených v kartelu OPEC (Organizace zemí vyvážejících ropu). V posledním desetiletí se její činnost rozrostla o propagaci politiky podporující zohlednění klimatických změn a prevenci před nimi, dále o reformu trhu, o mezinárodní spolupráci v oblasti rozšiřování technologií v energetice a to včetně spolupráce se zeměmi mimo IEA – zejména s významnými producenty a spotřebitelskými státy. Organizace je aktivní i při vedení dialogu mezi producenty a spotřebiteli energetických surovin a sehrává důležitou roli ve formování energetické bezpečnosti zemí Group 8 (G-8) (Shaffer, 2009: 95; www.iea.org).

primárních energetických surovin, tak zmiňme, že více než 80% ruských ropných vývozu dnes směřuje právě na západ – do Evropy. Je zde tedy patrná více než dvacet let trvajícím zřetelná vzájemná závislost, kdy samotné Rusko je zatím odkázáno na spolupráci se silnými ekonomickými klienty, jež kromě důležitých plateb za suroviny směřujících do ruského státního rozpočtu představují i významné investory v ruské ekonomice (Bič, 2008: 88 – 89).⁷

V energetickém sektoru Evropy hraje stále důležitější roli zemní plyn, který se stává dominantním zdrojem energie pro Evropany. Navíc rozdíl mezi těžbou a dovozem se zvyšuje a do roku 2020 může být Evropa závislá ze 70% na zahraničních dodávkách. Struktura dodavatelů zemního plynu do Evropy se však z dlouhodobého hlediska zdá být nedostatečně diverzifikována. Dominantním dovozcem je Rusko, podružnými dodavateli jsou Nizozemsko, Norsko a Alžírsko. V tomto ohledu nás může znepokojovat i fakt, že uplynulé desetiletí členské státy Evropské unie strávily vnitřními i vnějšími debatami o potenciálních tranzitních produktovodech z oblasti Kaspického moře, Turkmenistánu, Ázerbajdžánu, resp. propojky plynovodu *Nabucco* s tureckými ložisky a příp. íránskými⁸. Nicméně se však v roce 2012 nacházíme stále ve stejném stádiu realizace, jako tomu bylo v roce 2000 – tedy v diskusích či nerealizovaných plánech (Vošta, 2008: 50).

V souvislosti s externími dodávkami energetických komodit do EU se nabízí otázka, zda se může Evropská unie stát efektivním vyjednávačem s energetickými partnery na mezinárodním poli za svých 27 členských států. EU je největším jednotným ekonomickým trhem na světě. Někteří autoři se domnívají, že EU, resp. Evropská komise (EK) se může v budoucnu snažit praktickým způsobem „vyvážet“ do producentů států

⁷ Zmíněného problému v oblasti slabší diverzifikace odběratelů surovin si je ruské politické vedení vědomo, proto se obrátilo s nabídkami exportu surovin i na východ, zejména na Čínu, se kterou Ruská federace podepsala několik významných dohod o vybudování transportních kapacit. Čína, již se jak známo nedostává dostatek primárních energetických surovin v souvislosti s dynamickým růstem ekonomiky, který zaznamenává v posledním desetiletí, se snaží hledat dodavatele surovin pro svůj průmysl doslova po celém světě. Co se týká Evropy, tak z ruské strany je vyvíjena aktivita zejména směrem k udržení závislosti evropských zemí na ruských surovinách, příkladem této politiky je např. podpora alternativního projektu plynovodu *South Stream* na úkor projektu *Nabucco*, za kterým stojí či spíše stálo několik evropských zemí, resp. nadnárodních korporací, které si společně kladly za úkol vybudovat plynovod, jenž by přivedl suroviny do Evropy z producentů zemí nacházejících se v okolí Kaspického moře (viz dále) a nabízel by tak alternativu k ruským dodávkám plynu a vyhnul by se i území Ruska a Ukrajiny.

⁸ Přípojka z Íránu se zdá být ve střednědobém časovém horizontu téměř nereálnou z politických důvodů – zejména kvůli sporu vedenému mezi mezinárodním společenstvím (reprezentované zejména západními státy včetně členských států EU) a Íránem.

(„mimoevropských“ států) své ekonomické a regulační normy, a skrze ně naplňovat své zahraničně-politické cíle v oblasti energetické politiky. Tento proces dobře shrnul již v roce 2004 Schimmelfennig a to v souvislosti s rozšířením Evropské unie o státy střední a východní Evropy. Pro proces se vžil název „*externí europeizace*“. Od tohoto druhu europeizace v oblasti energetické politiky si tak EU může slibovat postupné liberalizování celého systému dodávek energií do členských států EU, tzn. vymanění zdrojů energií a jejich dodávek z kontroly nestabilních elit a kartelů (Schimmelfennig - Sedelmaier, 2004: 678 – 679; Youngs, 2009: 16).

Výzkumné otázky této bakalářské práce zní takto:

- 1) Jak reálně vypadá současná energetická politika EU z pohledu cílů, které si Evropská unie v oblasti energetiky dala?
- 2) Jaký je obecně postoj vybraných států ke společné energetické politice EU?
- 3) Jaké jsou hlavní determinanty přístupu států ke společné energetické politice EU?
- 4) Které aspekty energetické politiky, tak jak jsou EU definovány, vybrané státy podporují/ nepodporují jako součásti společné energetické politiky EU a proč?
- 5) Jak se vyvíjely a konkrétně vypadaly kroky vedoucí k hlubší koordinaci energetických politik uvnitř EU v posledních deseti letech? Jaké ambice má ve vytváření společné energetické politiky Evropská komise a jak se jí daří tyto vytyčené cíle naplňovat?
- 6) Jakým směrem se může integrace energetických politik vyvíjet ve střednědobém horizontu – jaké jsou perspektivy a limity společné energetické politiky EU na základě vybraných poznatků?

Hypotéza: Otázka změn globálního klimatu se v posledních pěti letech úzce pojí s otázkou energetické bezpečnosti, resp. vlády toto spojení akcentují ve svých koncepcích energetické bezpečnosti či koncepcích národní bezpečnosti. V těchto dokumentech se zavazují nejen k naplňování svých zájmů v oblasti energetické bezpečnosti, ale chtějí je přímo naplnit a zajistit ve spojitosti s prostředky, které mají směřovat proti „negativním“ změnám (a jejich projevům) globálního klimatu. Environmentální otázky tak skýtají velký potenciál pro kooperaci uvnitř EU. Naopak otázky spojené s konkurenceschopností – liberalizací trhu, a otázky zajištění vnější bezpečnosti EU skýtají v současnosti minimální potenciál pro celounijní rozvoj. Stanoviska jsou příliš vzdálená a zájmy příliš partikulární. Dohoda

na společném energetickém mixu, jakožto základu budoucí úplné integrace, se taktéž nezdá být reálnou.

Lze předpokládat, že aktivním podporovatelem vzniku Společné energetické politiky je Evropská komise jakožto orgán se silnou legislativní iniciativou uvnitř EU. Naopak Německo s Francií podporují iniciativy pocházející z EK hlavně tehdy, když naplňují jejich vlastní partikulární zájmy a to jak v oblasti environmentální, zajištění vnějších dodávek energetických surovin i podpory konkurenceschopnosti, resp. vytváření jednotného trhu s energiemi. Francie i Německo environmentální témata akceptují, ale přistupují k řešení environmentálních požadavků odlišně a na základě preference odlišných energetických mixů. Směrnice týkající se vytváření společného trhu s elektřinou a plynem v EU jsou pak v podobě politických rozhodnutí de facto odmítány, i když na rétorické úrovni, obě vlády společný energetický trh podporují. Státní podpora národních energetických gigantů pak může být spíše vnímána jako porušování pravidel společného trhu. Dále zejména v oblasti zajištění vnější energetické bezpečnosti se Německo výrazně odklání od kurzu Evropské komise, když se snaží o zajištění své energetické bezpečnosti na bilaterální, nikoli multilaterální úrovni, jak o tom hovoří Evropská komise. Francie – podobně jako Německo, poskytuje plnou politickou podporu svým energetickým společnostem, jež jsou vnímány jako nositelky bytostných národních zájmů a snaží se o udržení jejich privilegovaného postavení na domácím trhu, ale i posílení na mezinárodním trhu.

2. Teoretické vymezení

2.1. Energetická bezpečnost jako součást „bezpečnostního diskurzu“

Energetická bezpečnost je nejčastěji rámovaná a zkoumána jako součást konceptu „civilní moci“. V obecném pojetí bezpečnost znamená neexistenci hrozeb nebo ochranu před hrozbami či ztrátami, které mohou znemožnit existenci daného subjektu. Jinými slovy bezpečnost znamená přežít, což je základní neodmyslitelná součást lidského života. Zajištění bezpečnosti se stalo otázkou spíše skupinové akce než individuální (Stejskal, 2010: 9 – 11). Dle Vladimíra Proroka byla bezpečnost historicky spojována s mocensko-politickým směřováním státu (Prorok, 2008: 9).

Zejména po druhé světové válce jsme svědky prohloubení studia bezpečnostních otázek. V době Studené války byla akcentována především témata národní a mezinárodní bezpečnosti. Součástí zmíněného zkoumání byl i výzkum vojenské a ekonomické bezpečnosti. V 80. letech 20. století se pozornost zaměřila vedle tradičních dimenzí vnímání bezpečnosti i na enviromentální bezpečnost, jejíž bádání bylo dále podpořeno rozpadem bipolárního uspořádání světa (Prorok, 2008: 9 – 10).

V politické vědě se pojem *energetická bezpečnost* poprvé výrazně prosadil až v kontextu s ropnými šoky, resp. ropnými krizemi v 70. letech. K reálnému rozpracování zmíněného konceptu se však přistoupilo až ve spojitosti s enviromentální bezpečností, neboť došlo k jakémusi rozmachu nových oblastí bezpečnosti, stejně jako jejich referenčních objektů (domácí, veřejné či např. informační bezpečnosti) (Stejskal, 2010: 11 – 13). Těsnější propojení energetické bezpečnosti s ekonomickou či vojenskou bezpečností se prosazuje v 90. letech v období rostoucí spotřeby fosilních paliv a jejich surovinových zdrojů kvůli industrializaci asijských ekonomik a nárůstu cen primárních energetických surovin, které začaly ohrožovat hospodářský růst a prosperitu vyspělých států (Prorok, 2008: 9 – 11).

Energetická bezpečnost je specifickým sektorem bezpečnosti. U jejího zkoumání je však možné využít standardních postupů rozpracovaných při zkoumání jiných dimenzí bezpečnosti. Bezpečnost můžeme vysvětlit zejména jako stav garantující více či méně přijatelné přežití subjektu (škála), nebo jako činnost, jež vede k určitému stav bezpečnosti. V prvním případě klademe důraz spíše na přizpůsobení se situaci, zatímco v druhém je identifikovatelný aktivní podíl na změně situace. Ve zmíněné souvislosti užíváme pojmy hrozba a riziko. Hrozbu můžeme chápat jako jev objektivního charakteru, působícího

nezávislé na postoji subjektu. Přesně naopak lze chápat rizika, ta mají vždy subjektivní charakter, tj. subjektivní vnímání hrozby, které určuje rozsah a hloubku přijímaných opatření. Riziko lze rovněž vnímat jako skrytou hrozbu (Balabán a kol., 2007: 34).

Kromě sektorů a dimenzí bezpečnosti a problematiky intenzity bezpečnosti, vyjádřené v hrozbách a rizicích, analyzujeme podle Barryho Buzana i vztahy, které vznikají mezi individuálními subjekty – aktéry a referenčními objekty, jež se vzájemně ohrožují či reagují na vzniklé hrozby. Subjekty bezpečnosti můžeme klasifikovat podle jejich místa ve struktuře společenského systému nebo podle jejich vztahu k hrozbě a přístupu k řešení hrozby. V praxi se pak tyto dvě varianty vzájemně prolínají (Stejskal, 2010: 13; 22 – 23).

System, v němž společnost funguje, je hierarchizovaný a subjekt v něm může zaujímat specifické místo a operovat tak na určité jeho úrovni. Úrovně můžeme rozdělit takto:

- Globální mezinárodní systémy (Organizace spojených národů (OSN), globální ekonomický systém, ekosystémy)
- Mezinárodní subsystémy (NATO, Rada Evropy, OECD, OPEC, MERCOSUR, ...)
- Jednotky (národní státy, velké korporace – nadnárodní společnosti, nevládní organizace (NGO))
- Subjednotky (politické strany, zájmové skupiny)
- Jednotlivci (Buzan a kol., 1998: 5 – 7).

Tyto úrovně jsou dle Buzana provázány a představují relativně samostatné vrstvy bezpečnosti. Míra jejich provázanosti nebo nezávislosti má sice objektivní charakter, avšak záleží i na subjektivním vnímání těchto vazeb jednotlivými subjekty. Subjekt může provázanost i stabilitu existujících vztahů přecenit, v důsledku čehož může rezignovat na pokusy změnit své prostředí a zajistit si tím v případě úspěšných zásahů vyšší míru bezpečnosti. Na druhou stranu hrozí i podcenění, jehož důsledkem mohou jeho aktivity hrozbu zvýšit, místo toho aby ji minimalizovaly či eliminovaly (Buzan a kol., 1998: 6 – 7).

Hrozby mohou mít různý charakter. Podle vztahu k hrozbě a přístupu k jejímu řešení mohou vztahy vypadat následovně:

1. vnější hrozba a kooperativní reakce subjektů směřující k její obecné minimalizaci;
2. vnější hrozba a konkurenční reakce subjektů směřující k její selektivní eliminaci ve prospěch vybraného subjektu;

3. vnější hrozba a její nevědomá eskalace některým ze subjektů, zhoršující celkovou situaci;
4. vnější hrozba a její vědomá eskalace některým ze subjektů s cílem maximalizovat její negativní efekt na vybrané subjekty;
5. hrozba je vyvolána nevědomou činností dílčích subjektů;
6. hrozba je vyvolána vědmou činností dílčích subjektů, kterou nejsou ohroženy, či je pro ně hrozba menším rizikem nebo je časově vzdálená (Prorok, 2008: 11).

Vladimír Prorok se domnívá, že energetická bezpečnost je specifickou dimenzí bezpečnosti (viz výše), která spočívá v zajištění energetických zdrojů, jež jsou nutné pro fungování společnosti. Prorok si spojuje energetickou bezpečnost s těmito hrozbami:

- růst cen strategicky důležitých energetických surovin;
- nedostatečné dodávky vybraných surovin spojené s přírodními katastrofami nebo politickými motivy;
- vyčerpání tradičních zdrojů a jejich opožděná substituce alternativními zdroji (Prorok, 2008: 11).

Otázky bezpečnosti nemají pouze svůj bezpečnostní rozměr, ale i politický. Výběr řešení hrozeb se tak podřizuje ideologicko-politickým cílům konkrétního subjektu - stejné reakce tak mohou být v různé míře odlišné vzhledem k rozdílnému zakotvení jednotlivých subjektů. Navíc i jednotlivé subjekty mají odlišné představy o podobě a povaze hrozby, resp. o sekuritizaci problému. Zjednodušeně řečeno sekuritizace je proces, kdy subjekt prohlásí určitý jev za bezpečnostní hrozbu z hlediska jeho hodnot nebo zájmů, a z toho následně plyne odlišnost názoru na způsob její eliminace nebo marginalizace (Prorok, 2008: 11; Balabán a kol., 2007: 25).

Dalším důležitým faktorem, který je třeba mít stále na zřeteli v souvislosti s energetickou bezpečností, jsou zájmy jednotlivých aktérů, resp. subjektů. Existují zde různé horizonty vztahů, i když stupeň chápání energetické hrozby je zde diferencovaný, tzn., že zájmy, které tyto subjekty vyjadřují, mohou nabývat různé podoby a intenzity, a ne všichni proto vnímají riziko identicky. Odlišnost zájmů pak lze vyjádřit vztahem subjektu k energetické bezpečnosti. Jedná se tedy o pozici, kterou subjekt zaujímá. V případě energetické bezpečnosti vidíme tedy především čtyři typy subjektů, které se dají identifikovat takto:

- *Producenti* (vlastníci energetických zdrojů);
- *Distributoři* (subjekty, které nebo přes které jsou distribuovány energetické zdroje);
- *Spotřebitelé* (zejména státy);
- *Subjekty se specifickými zájmy ve vztahu k energetické bezpečnosti* (ekologické organizace, vědecké instituce, automobilky, banky, nadnárodní podniky etc.) (Prorok, 2008: 15).

Jednotlivé subjekty mohou mít i více rolí, a tím i z toho vyplývající různorodé zájmy, a odlišné priority. Dané preference se mohou lišit i v různých časových horizontech a navíc se i měnit v závislosti na stupni pochopení reálné situace. Hlavním impulsem pro změnu strategie bývá zpravidla pohyb klíčových energetických surovin (ropa, zemní plyn, uhlí etc.). Namítneme-li, že pro politické a bezpečnostní strategie jednotlivých aktérů se nabízí pouze malý prostor, neboť dnes upravují dodávky surovin mezi jednotlivými subjekty závazné smluvní vztahy, které definují jejich práva a povinnosti, tak bychom měli i zmínit (Prorok, 2008: 15), že „*i při existenci dohod je dohoda výsledkem vlivové nebo mocenské pozice aktérů. Jak spotřebitelé, tak producenti se snaží upevnit svou pozici*“ (Prorok, 2008: 18). Strategie producentů se dá stručně shrnout asi takto:

- udržení a posilování monopolu producentů;
- znemožnění či blokování vytvoření alternativních transportních cest mimo jejich kontrolu;
- posilování vojenské bezpečnosti producentů;
- udržování těžby na takové úrovni, aby z jedné strany cena umožňovala vývozcům vytvářet rezervy na dobu, kdy budou jejich zdroje vyčerpány a zároveň mohli realizovat své investiční akvizice, ze strany druhé spotřebitelé nebyli nuceni urychleně investovat a hledat jiné zdroje a alternativy;
- diferencovaným přístupem oslabovat jednotu importérů, resp. spotřebitelů.

Strategie spotřebitelů je logicky zcela odlišná:

- udržování jednoty a pozice spotřebitelů;
- oslabování jednoty a pozice producentů;
- budování alternativních produktovodů – zejména ropovodů a plynovodů;

- investice do alternativních zdrojů energie a snižování spotřeby energie (investice do efektivity a energetické účinnosti průmyslových provozů);
- budování vojenských základen na transportních trasách a v blízkosti ropných států (Prorok, 2008: 18 – 19).

2.2. Technické otázky a trendy spojené s energetickou bezpečností a politikou, pojmosloví

V úvodu této kapitoly je nezbytné vymezit základní pojmy, související se zkoumanou problematikou. Za *přírodní zdroje* můžeme považovat veškeré zdroje energie, jež mají původ v přírodních silách. Dále se dají rozdělit na *zdroje fosilních paliv* (tzv. vyčerpatelné zdroje) a *alternativní zdroje* (tzv. obnovitelné).

Obecně lze říci, že mezi dodávkami zemního plynu a ropy je jeden zásadní rozdíl. Ropa je komoditou, která je obchodována na mezinárodních trzích, avšak plyn je obecně dodáván na základě bilaterálních smluvních rámců mezi dodavatelem a spotřebitelem. Navíc kvůli logistickým omezením, která snižují alternativní možnosti přepravy, se zemní plyn stává více předmětem politického jednání, než-li obchod s ropou (Shaffer, 2009: 34).⁹

Palivo-energetickou bilanci lze definovat jako podíl primárních energetických zdrojů na celkové spotřebě či výrobě energie. Její struktura se v čase přirozeně mění dle kontextu změn technologického pokroku. Se zvyšováním spotřeby energie se pak mění využití jednotlivých zdrojů. Ačkoli 90% zásob minerálních paliv představuje uhlí, rostoucí spotřeba ropy a plynu vedou ke změnám ve struktuře využití primárních energetických zdrojů (Vošta, 2008: 15).

Státy Evropské unie zakládají svou palivo-energetickou bilanci na ropě, na níž připadá asi 37% spotřeby primárních energetických zdrojů. Následuje zemní plyn s 24% podílem. Uhlí – tradiční energetický zdroj, se podílí pouze 18%. Jaderné elektrárny zajišťují 14% spotřeby primární energie. Od roku 1990 lze v Evropské unii sledovat několik základních

⁹ Se zemním plynem se většinou obchoduje na základě dlouhodobých kontraktů. Výjimku však tvoří smlouvy mezi ruským *Gazpromem* a většinou jeho partnerů – smlouvy jsou pouze jednorocní. Co se týká zkapalněného zemního plynu (LNG), tak asi polovina kontraktů je vyjednávána dopředu a druhá polovina se obchoduje skrze mezinárodní obchod s komoditami – burzou (Shaffer, 2009: 37).

vývojových tendencí, které se týkají struktury spotřeby primární energie. Lineárně klesá podíl uhlí, mírně se zvyšuje podíl ropy a poměrně výrazný nárůst zaznamenává spotřeba zemního plynu. Jen velice mírné posílení pozice v rámci palivo-energetické bilance lze sledovat v případě jaderné energie a obnovitelných zdrojů (Vošta, 2008: 18).

Energetická náročnost je důležitým indikátorem, který hodnotí efektivitu využití energií. Poměří energetické ukazatele k (ekonomické, lidské) aktivitě v daném státu. Kupříkladu *Eurostat* definuje energetickou náročnost jako poměr hrubé domácí energetické spotřeby¹⁰ k hrubému domácímu produktu za stejný kalendářní rok (ve stálých cenách). Můžeme dodat, že vysoké hodnoty energetické náročnosti dokládají vyšší náklady vztahující se ke zpracování energie do hrubého domácího produktu. Naopak nižší čísla tohoto ukazatele značí vyšší energetickou efektivitu, resp. dosažený pokrok v energetické efektivitě (Bič, 2008: 61).

Výše energetické náročnosti je dána nejen ekonomickou úrovní, ale také strukturou národního hospodářství, zvyklostmi spotřebitelů a dalšími preferenčními funkcemi jednotlivých subjektů. Nezanedbatelný vliv na energetickou náročnost má i podoba a stáří transformačního a rozvodného systému. Dále i vůči ekonomice exogenní faktory jako podnebí či počasí (Bič, 2008: 73 – 74).

Důvodů pro záměr jednotlivých národních vlád zvyšovat energetickou bezpečnost, resp. efektivnost je několik. Zaprvé v posledních letech roste obava z energetické závislosti na dodávkách strategických surovin ze států, jež se z pohledu dovážejících zemí vyznačují větší či menší mírou politického rizika. Za druhé je zde přítomný dlouhodobě silný trend spočívající v rostoucích cenách energetických surovin. Třetím důvodem jsou otázky environmentální, kterým se v posledních deseti až dvaceti letech věnuje několikanásobně větší pozornost nejen společnosti, ale i politických aktérů, kteří mají reálný vliv na rozhodnutí (Bič, 2008: 61 – 62).

V neposlední řadě lze zmínit dlouhodobý trend spočívající ve stoupající spotřebě energií. Podstatným impulsem pro posílení debat na evropské úrovni bylo i východní rozšíření Evropské unie o deset států střední a východní Evropy.

¹⁰ Jedná se de facto o spotřební koš, v němž se nachází pět energetických zdrojů: uhlí, elektrická energie, ropa, zemní plyn a obnovitelné zdroje energie.

3. Koncept energetické bezpečnosti a politiky v pojetí vybraných autorů

3.1 Daniel Yergin a jeho pojetí energetické bezpečnosti

Yergin zasazuje energetickou bezpečnost do širšího kontextu mezinárodních vztahů a mezistátních jednání. V tomto širším pojetí se vztahy mezi státy navzájem ovlivňují, překrývají, doplňují a vznikají nejrůznější interakce. Jednání jedné strany tak ovlivňuje přímo či nepřímo jednání dalších aktérů (Yergin, 2006: nestránkováno).

„Od Churchillových dob je klíčem k energetické bezpečnosti diverzifikace“ (Yergin, 2006: nestránkováno). Yergin k zmíněné úvaze však dodává, že ve 21. století je nutné zaujmout komplexnější přístup k energetické bezpečnosti. Je třeba vzít do úvahy rychlý vývoj obchodu s energiemi, zranitelnost dodavatelského řetězce, terorismus a integraci hlavních „*nových ekonomik*“ do světového hospodářství (trhu). Navzdory tomu, že se v rozvinutém světě používá jednoduchá definice energetické bezpečnosti spočívající ve spojení „*dosažitelnost dostatečných dodávek energie za dostupné ceny*“ (Yergin, 2006: nestránkováno), nevystihuje tato definice celou komplexnost problematiky energetické bezpečnosti a není relevantní pro užití ve všech částech světa. Ba právě naopak - různé země si interpretují koncept energetické bezpečnosti odlišně. Producenti energetických surovin se zejména zajímají o „*bezpečnost poptávky*“ po jejich vlastních exportech, jelikož právě ty tvoří hlavní část jejich příjmů, resp. státních rozpočtů. Jiné státy zase mohou vnímat své nerostné bohatství jako „*strategické zdroje*“ a získávat převahu skrze hlavní produktové a tržní kanály, prostřednictvím kterých se dostávají suroviny na světový trh. Yergin za příklad takové země považuje Ruskou federaci (Yergin, 2006: nestránkováno).

Dynamicky se rozvíjející země (např. Čína, Indie) primárně zajímá, jakým způsobem ovlivní jejich platební bilanci měnící se ceny komodit na světových burzách a výrazné volatility ohrožují jejich dynamický růst. Tyto země se již zapojily do globální ekonomiky, a tak jsou do jisté míry stále závislejší na vývoji globálních trhů. Historický důraz na soběstačnost se změnil v určitou míru závislosti na okolí (Yergin, 2006: nestránkováno). Pro Japonsko má energetická bezpečnost hlavní konotaci s vlastním nedostatkem domácích surovin, a tak se dlouhodobě snaží tuto nevýhodu minimalizovat skrze diverzifikaci, obchod a investice. Pro Spojené státy americké je pak charakteristická – nejméně od doby administrativy prezidenta Richarda Nixona, resp. od první ropné krize

v roce 1973, touha po „energetické nezávislosti“. Cíl pro její dosažení je však nicméně stále daleko (Yergin, 2006: nestránkováno).¹¹

Yergin se domnívá, že Evropa řeší energetickou bezpečnost ještě z jiného pohledu, než nabízejí výše představené. Dominantní otázkou zde zůstává zvládnutí zvyšující se závislosti jednotlivých zemí na importovaném zemním plynu. Vyjma Finska a Francie je evropskými vládami spíše jen nesměle zvažováno, zda budovat nové jaderné reaktory a zda se navrátit k dominantnějšímu využívání „čistého“ uhlí, tzn. k budování nejnovějších typů uhelných elektráren, jež jsou k životnímu prostředí maximálně šetrné oproti technologiím ze sedmdesátých či osmdesátých let (Yergin, 2006: nestránkováno).

Současný systém energetické bezpečnosti se vytvořil jako odpověď na arabské ropné embargo z roku 1973. Šlo o to zajistit koordinaci mezi průmyslovými ekonomikami v případě přerušení dodávek, podpořit spolupráci v oblasti energetické politiky, vyhnout se zdrcujícímu boji o dodávky a předejít v budoucnu potenciálnímu znovu využití „ropné zbraně“ ze strany exportérů. Zmíněné klíčové body měla a má prosazovat *Mezinárodní agentura pro energii* (IEA) sdružující vyspělé ekonomiky západního světa (Yergin, 2006: nestránkováno).

Zajištění energetické bezpečnosti země vyžaduje splnění několika základních principů:

- 1) *Diverzifikace dodávek*. Znásobení zdrojů dodávek znamená, že v případě přerušení dodávek od jednoho zdroje se snižuje dopad takového výpadku zajištěním alternativních zdrojů. Diversifikace může být cílem spotřebitelů i producentů - všech, pro které je stabilita trhů prvořadým zájmem.
- 2) *Odolnost a pružnost* – „energetická záloha“. Jedná se o efektivní systém dodávek surovin, který tlumí šoky a usnadňuje obnovu po přerušení dodávek. Mezi faktory tohoto principu patří: dostatečná záložní produkční kapacita, strategické rezervy, zabezpečení dodavatelské infrastruktury (včetně záložní infrastruktury), dostatečné skladovací kapacity, vytváření zásob („stockpiling“) kritických součástí potřebných pro produkci a distribuci elektřiny a dále disponovat pečlivě zpracovanými a přijatými plány pro případ výpadků dodávek, které mohou ohrozit velké regiony.

¹¹ Pro zajímavost lze uvést, že ještě před několika lety byla energetická závislost USA na vnějších zdrojích přes 60%, dnes se snížila cca na 40% a administrativní prezident Obama podporuje velice výrazně další snižování závislosti a to zejména podporou nových technologií (snižování spotřeby automobilů, biopaliva, atd.) a těžby ropy a zemního plynu z „břidlicových písků“. Více například zde: www.petrol.cz.

- 3) *Rozpoznání a pochopení reality integrace.* Existuje pouze jeden trh s ropou, komplexní a celosvětový systém, ve kterém se přesunuje a spotřebovává 86 miliónů barelů ropy každý den. Všichni spotřebitelé by se měli maximálně snažit o stabilitu toho trhu, odtržení od něj není řešením.
- 4) *Důležitost informace.* Vysoce kvalitní informace je základem dobře fungujících trhů. Zde je právě zásadní role IEA na mezinárodní úrovni či např. *Mezinárodního energetického fóra (IEF)*, které se snaží shromažďovat informace od producentů i spotřebitelů (Yergin, 2006: nestránkováno).

K výše uvedeným principům energetické bezpečnosti Yergin řadí ještě dvě „kritické dimenze“, které jsou stejně důležité a charakterizují poslední dekádu. První ze zmíněných dimenzí je rozpoznání globalizace energetického bezpečnostního systému, jíž může být dosaženo zvláště ve chvíli, kdy do celého systému bude zcela zahrnuta Čína s Indií. Druhou je pak přiznání faktu, že celý řetězec dodávek energií je třeba chránit (Yergin, 2006: nestránkováno).

Zajištění bezpečnosti globálních energetických trhů bude vyžadovat spolupráci na mezinárodní i národní bázi mezi soukromými společnostmi a vládami, které by měly využít energetického, environmentálního, vojenského i právního vynucení, a práci zpravodajských služeb. Veřejný i soukromý sektor bude potřebovat investovat do budování vyššího stupně bezpečnosti v energetickém systému, tzn., že energetická bezpečnost se stane součástí ceny energie a zároveň nákladem bezpečnosti mateřské země (Yergin, 2006: nestránkováno).

Yergin klade důraz na zvyšování energetické účinnosti a na šetření energetických zdrojů uvnitř jednotlivých průmyslových ekonomik. Podobně klíčové jsou investice do vědy a výzkumu v environmentální oblasti, která s energetikou bezprostředně souvisí (dokonalejší spalování energií, nové „čisté“ technologie pohonu, bioinženýrství atd.). Investice do všech zdrojů energie (včetně nových uhelných a jaderných elektráren, obnovitelných zdrojů,...) jsou dle Yergina důležité, neboť jen tak budeme schopni zajistit energetickou bezpečnost a ještě zlepšit životní prostředí okolo nás. V této souvislosti Yergin upozorňuje na nutnost hledat nové zdroje energie (Yergin, 2006: nestránkováno).

Diversifikace zůstane i nadále základním principem energetické bezpečnosti, a to v obou hlavních oblastech dodávek surovin – ropy i zemního plynu. Ve světě, kde vzrůstá vzájemná provázanost mezi státy, se stává energetická bezpečnost stále více závislou na těchto vztazích – to, kam ji budou směřovat a formovat – zda například bilaterálně nebo

na širší platformě multilaterálně. Energetická bezpečnost je tak dle Yergina stále komplexnější záležitostí, jež vlády řeší uvnitř stále více globalizovaného energetického systému (Yergin, 2006: nestránkováno).

3.2 Brenda Shaffer a její vymezení energetické politiky a důraz na státní vlastnictví klíčové energetické infrastruktury a podniků

Brenda Shaffer se přímo domnívá, že „*energetika a politika jsou spolu vnitřně propojeny*“ (Shaffer, 2009: 1). Možnosti přístupu státu k dodávkám energií a způsoby, jakými energii využívá, mají zásadní vliv na podobu státu, jeho hospodářství, vlastní bezpečnost a kvalitu a udržitelnost životního prostředí. Pro exportéry energetických surovin a důležité tranzitní země je politika dodávek surovin tak důležitá, jako další ekonomické nástroje, vojenská moc a diplomacie (Shaffer, 2009: 1 – 2).

Shaffer pojímá energetickou bezpečnost velmi komplexně. Říká, že se skládá ze tří prvků: *spolehlivosti dodávek, dostupnosti zdrojů* a „*přátelskosti*“ k životnímu prostředí. Druhá a třetí součást energetické bezpečnosti nejsou zaručovány trhem. To znamená, že je nutné, aby stát zůstal zahrnut do vytváření politiky zajišťování energetické bezpečnosti. V opačném případě se každý stát vystavuje nebezpečí, že zdroje a infrastruktura nebudou diverzifikovány a že nebudou zajištěny ani zásoby energetických surovin. Takový scénář znamená nezajištění bezpečnosti dodávek potažmo energetické bezpečnosti. Trh si nedokáže poradit s formováním celé šíře politických vztahů, ve kterých může plynout zneužití energetických zdrojů jakožto politické zbraně; trh nemá nástroje jak tomu zabránit. Navíc je dle Shaffer zřejmé, že tržní prostředí může vést k rozhodnutím prosazujícím krátkodobé osobní ekonomické zájmy firem a nikoli dlouhodobé cíle zajišťující energetickou bezpečnost státu. Neměli bychom pominout ani fakt, že na nabídkové straně s fosilními palivy, jako jsou ropa a zemní plyn, stojí ze 70% přímo státy nebo vládami ovládané státní společnosti, proto na takto pokřiveném trhu nemohou hrát tržní síly významnou roli (Shaffer, 2009: 3).

Není neobvyklé, že v západních industriálních demokraciích byla zodpovědnost nad dodávkami energií převedena z veřejného sektoru do soukromého. V těchto státech existují silné vzrůstající tendence po postoupení energetické infrastruktury a vlastnictví a vedení strategických společností „tržním silám“. Stejně tak se vlády vzdávají regulace

energetického trhu a množství dodávek. Zajišťování energetické bezpečnosti je v přímém konfliktu se zájmy tržního hospodářství, na kterém jediným měřítkem úspěchu je finanční zisk podniku. Investice do zvyšování energetické bezpečnosti jsou pro soukromé operátory plynovodů většinou neatraktivní. Velice často je tak nutný finanční stimul či přímá účast státu nevyhnutelná (Binhack – Tichý, 2011: 81; Shaffer, 2009: 92).

Brenda Shaffer zároveň připomíná, že hlavní energetické trhy, na kterých se energie spotřebovává, byly zprivatizovány nebo se privatizují a zároveň spotřebitelské státy oddělily energetickou produkci, dopravu i dodávky energií v rámci svého trhu do jednotlivých odvětví, resp. do soukromé sféry. Naopak trhy, ze kterých se energie – zejména ropa a zemní plyn, exportuje, se nacházejí v rukou suverénních států. Národní ropné společnosti kontrolují 75% prokázaných ropných rezerv na Zemi a slouží nejen pro generování zisku, ale plní i funkci hlavního „donora“ státních rozpočtů. V drtivé většině případů jsou to netransparentní společnosti s nejasnou strukturou a vedením. Jejich oficiální prohlášení a analýzy vycházejí ze zkreslených dat a jejich interpretace objemů produkce a trendů je značně nespolehlivá. Velice často se tyto subjekty nechovají jako racionální soukromé ekonomické společnosti, které se snaží drtivou většinu svých vydělaných prostředků investovat do nových technologií, inovací a průzkumů nových nalezišť, aby mohly rozšířit své těžební kapacity (Shaffer, 2009: 38; 89 – 92)

Investice v energetickém prostoru se vyznačují vysokou náročností na objem financí a časový horizont výstavby výrobních kapacit. Rovněž návratnost je velmi dlouhá. Shaffer užívá pro vysvětlení důsledků liberalizace trhu odlišnou logiku než EK. V kontextu zabezpečení energetické bezpečnosti může liberalizace vést v dlouhodobém horizontu k nedostatečné nabídce. Navíc liberalizované trhy v případě nedostatku vyprodukované energie mohou vést k růstu cen energií, tím se i ekonomické postavení jednotlivých firem na globálních trzích zhorší, jelikož podniky budou muset promítnout zvýšené ceny energií do svých nákladů. To vyvolává otázku, zda jsou vůbec cíle Evropské unie v energetické politice navzájem koherentní (Vondrušková, 2008: 98 – 99, Shaffer, 2009: 38).

Zmíněná fakta vytváří nerovné hrací pole pro spotřebitele a producenty, kteří pomocí svých národních společností (např. skrze *Gazprom*) prosazují vlastní ekonomické a politické

zájmy a mj. získávají kontrolu nad důležitými součástmi globální energetické infrastruktury (Shaffer, 2009: 5, 94).¹²

Zároveň Shaffer podtrhuje význam a zájmy tranzitních zemí, jelikož ty inklinují velice silně k využití toků energetických surovin přes své území k vlastním politickým a ekonomickým cílům. Pakliže jsou, jako Bělorusko nebo Ukrajina, hlavními prostředníky mezi producentem (Ruskem) a zákazníkem (zejména státy střední, východní a jižní Evropy), tak se nacházejí v zajímavé vyjednávací pozici k oběma aktérům, zvláště když producent je fiskálně závislý na příjmech ze zahraničního obchodu se surovinami a odběratelé jsou naopak energeticky zcela zásadně závislé na dodávkách tak strategických surovin jako jsou ropa či zemní plyn (Shaffer, 2009: 4 - 5).

3.3 Richard Youngs a zásadní poznatky a trendy v energetické bezpečnosti Evropy, resp. Evropské unie

Jak podotýká Youngs, zdá se, že studium energetické bezpečnosti se odvíjí ve dvou směrech. Jedna skupina energetických expertů a vědců se snaží rozvíjet výzkum z perspektivy „trhů a institucí“, druhá pak operuje s „regiony a impérii“, resp. zabývá se geopolitikou a vztahem mezi producentními státy a zákaznickými státy (Youngs, 2009: 6).

Po roce 2000 začal převládat mezi odborníky názor, že energetická bezpečnost zde nestojí sama o sobě, ale je podmíněná mnoha faktory v rámci mezinárodních vztahů. Je součástí zahraniční politiky státu a zároveň ji přímo či nepřímo ovlivňují zahraniční politiky dalších zemí. Kromě širších zahraničněpolitických aspektů do hry vstupuje i podoba vnitřního trhu, např. míra liberalizace trhu s energiemi¹³ – a to jak v zemích, které suroviny exportují a tranzitují, tak v zemích, které jsou na dodávkách závislé. Všechny tyto faktory se pak navíc vzájemně ovlivňují (Yergin, 2006: 69 – 70; Youngs, 2009: 6).

¹² To je jeden z důležitých aspektů vztahů Evropské unie s Ruskem. Rusko odmítá ratifikovat Energetickou chartu a její tranzitní protokol, jež chrání zahraniční investice do energetického sektoru dalších signatářských států a zajišťuje rovný přístup subjektů všech participujících států k tranzitní infrastruktuře. Pro ruskou vládu je nepřijatelná povinnost, aby k vlastním ropovodům a plynovodům poskytlo přístup i zahraničním společnostem. To je i důvod, proč Rusko chartu sice podepsalo, ale dosud neratifikovalo (Vošta a kol., 2008: 153).

¹³ Tomuto tématu se věnuje detailně Brenda Shaffer.

Zatímco je na Spojené státy americké nahlíženo jako na případ „*regionů a impérií*“, tak Evropská unie se vydala cestou rámování energetické politiky pomocí „*trhů a institucí*“ (Youngs, 2009: 16).

V roce 2007 se projednával návrh Evropské komise na rozbití tzv. národních energetických šampionů. Jinými slovy zde vznikl požadavek na rozdělení výroby a distribuce energií na trhu Evropské unie. Návrh byl komisí prezentován jako klíč nejen k efektivnímu fungování vnitřního trhu, ale i jako zajištění vnější energetické bezpečnosti. Evropská unie se tak měla bránit zejména zvyšujícímu se vlivu třetích stran – zahraničních státních společností (např. *Gazpromu*) uvnitř společenství, které by po přijetí návrhu měly ztíženou pozici na evropském trhu. Musely by se tak v rámci Unie dělit na menší celky (Youngs, 2009: 31).

Navzdory velkým iniciativám vznikajícím na půdě Evropské unie po roce 2000, můžeme konstatovat, že hlavní problém spočívá v tom, že ne všechny z velkých států (o menších nemluvě) jsou přesvědčeny, že skutečná společná evropská energetická politika je v jejich zájmu. Při debatách o zahraničně-politické dimenzi energetické politiky EU se často naráží na interní strukturu – shoda nepanuje na energetickém mixu a zejména pak na využívání jaderné energie v zemích EU. Francie produkuje 40% své energie z jádra, zatímco například Německo se v roce 2011 přihlásilo k bezjaderné energetické politice. Právě francouzské investice do jaderné energetiky jsou často považovány interními unijními zdroji za hlavní faktor limitující závazání se Francie (jednoho z největších mezinárodně-politických aktérů) ke skutečné společné energetické bezpečné strategii (Youngs, 2009: 34).

V současnosti můžeme pozorovat tři hlavní názorové proudy na společnou energetickou politiku mezi členskými státy EU. Jeden proud, reprezentovaný nejvýrazněji Německem, se stále zdráhá postoupit národní nezávislost v oblasti vnější energetické bezpečnosti ve prospěch celé EU. Jedinou správnou volbou je ponechat tuto oblast ve výhradní kompetenci národních států a pokračovat v budování bilaterálních vztahů v energetické politice (Youngs, 2009: 34).

Druhý přístup ke společné energetické politice bychom mohli nazvat přístupem „britským“ (reprezentantem Velká Británie). Ten více méně tvrdí, že nejdůležitější je důsledné vytvoření vnitřního liberalizovaného trhu s energiemi. Ten by pak měl postačovat k zmírnění energetického nebezpečí v oblasti dodávek (Youngs, 2009: 34).

Třetí směr popírá oba předchozí a argumentuje prostřednictvím geopolitických souvislostí. Z hlediska Evropské unie je nutné posílit koordinaci a hlouběji se integrovat v rámci energetické politiky. Proponentem tohoto postoje je Francie. Tyto tři směry se zatím

zdají být k sobě natolik silně vyhraněné, že EU přešlapuje v oblasti energetické politiky na místě a snaží se energetické problémy rámovat odlišným způsobem, např. skrze hospodářskou soutěž nebo environmentální politiku (Youngs, 2009: 34).

Zmíněné problémy jsou dobře vidět mj. na otevírání vnitřního trhu s plynem v roce 2007. Evropská komise již v roce 2006 kritizovala velké energetické firmy (národní šampióny) a jejich vlády za nedostatečné posuny v oblasti liberalizace. V souvislosti se společnostmi E.ON, RWE či EDF a jejich domovskými státy se dokonce začalo hovořit o návratu „ekonomického nacionalismu“. Evropská komise několikrát kárala některé státy (Francii, Španělsko,...) za blokování přes-hraniční spolupráce energetických firem (místo spolupráce menších energetických firem se trh deformuje fúzí a rozpínáním velkých energetických společností). Ze strany velkých národních států se celá liberalizace odehrávala pouze na bázi slovní podpory a neupřímných slibů. Komise přišla s novými opatřeními za účelem vynutit si naplnění cílů, které si dala v oblasti liberalizace energetického trhu. Tlak na urychlení implementace reforem podporujících liberalizaci se setkal na národních úrovních se silným odporem. Proti implementaci se postavil francouzský prezident Nicholas Sarkozy a naopak nepokrytě aktivně podporoval fúzi mezi společnostmi *Suez* a *Gaz de France* (GDF), čímž byl vytvořen nový „národní šampión“. Francouzští představitelé se opakovaně vyjádřili v tom smyslu, že vytváření silných společností je vizí pro Evropu, nikoli návrhy Komise vedoucí k otevírání trhu (Vos, 2006: 135 – 136; Youngs, 2009: 35 – 36).

Zásadním tématem pro energetickou bezpečnost a politiku EU je podoba trhu se zemním plynem. Některé státy kontinentální Evropy pohlíží na tržní model fungování trhu s plynem ve Velké Británii velice skepticky. Rychlé vyčerpání značných britských zásob zemního plynu a energetická krize z roku 2006 tento despekt k britskému modelu ještě prohloubily. Dle kontinentálních kritiků se Británie stala kvůli své politice energeticky zranitelnou mnohem víc než kdykoli v minulosti. Francouzský prezident skrze svou vládu prosazoval zastavení jakékoli snahy Komise o rozdělení (tzv. *unbundling*) „národních šampiónů“ (alespoň distribuční část společností od té produkční) s argumentem, že by takový krok podkopal dlouhodobé zahraniční investice těchto firem. Evropská komise mimoto začala prosazovat důležitost dlouhodobých kontraktů mezi EU a třetími zeměmi jakožto základ své vnější dimenze evropské energetické bezpečnosti (politiky). Francie s Německem prosadily do balíčku návrhů EK z roku 2007 princip reciprocity vztahující se k liberalizaci vlastního trhu, aby nemohlo dojít k využití volného evropského trhu pro ekonomické a politické cíle třetích zemí. Producentké státy, resp. zde sídlící společnosti, mohou využít volného trhu

v evropských zemích pouze tehdy, mají-li domovské země stejně liberální pravidla pro vstup a fungování zahraničních společností a investorů na jejich domovském trhu¹⁴ (French Ministry, 2006: 1; Youngs, 2009: 36 – 38).

Původní soubor ekonomických opatření navrhovaných v rámci energetické bezpečnosti EU se přetransformoval v souboj národně-bezpečnostních strategií jednotlivých členských států. Od rozhodování ekonomických politických elit jsme se dostali k rozhodování národních bezpečnostních elit (Austin – Bochkarev, 2007: 36).

Ve Francii existuje mezi politickým vedením země a představiteli velkých nadnárodních společností velice silný vztah, který je někdy vyjadřován pomocí zvláštního systému personálních výměn mezi „oběma světy“ (tzv. *pantouflage*). Obousměrná a úzká kooperace je zde rozvinuta ještě více než např. v Německu (Youngs, 2009:164).

Externí energetická závislost evropských států je rozdílná, podobně rozdílný je i jejich přístup k jednotné evropské zahraniční politice. Francie těží ze své relativně nízké zahraniční energetické závislosti, což jí dává široký prostor pro jednání uvnitř unie o podobě externí energetické politiky a její účasti na ní. Německo se v energetické politice dlouhodobě spoléhá na budování bilaterálních vztahů (v případě dodávek plynu zejména s Ruskem) a dle Youngse působí jako jakýsi „kazisvět“ společné energetické politiky (hlavně její vnější dimenze). Paradoxně Velká Británie, tradičně skeptická vůči společným politikám EU, se stala podporovatelem unijní kooperace v energetických otázkách. Dá se říci, že tato podpora se zvyšuje úměrně tomu, jak se zrychluje její vlastní vnější energetická závislost (Youngs, 2009: 172).

Nadnárodní společnosti jsou Youngsem, na rozdíl od Shaffer, považované za ty, které maří všechny snahy o posílení energetické bezpečnosti EU, jelikož jednotlivé státy z logiky svého podnikání rozdělují. Na jednu stranu evropské energetické společnosti volají po větší jednotě evropských zemí v oblasti zahraniční politiky (SZBP), na druhou stranu chtějí bojovat mezi sebou na mezinárodních trzích a získávat výhodné kontrakty např. v mimoevropských, autoritářských či obecněji řečeno nedemokratických státech, jejichž oficiální návštěva by unijní politiky ani nenapadla (Youngs, 2009: 169). Energetické společnosti zaujímají přístup „trhy a instituce“ (viz výše). Pakliže můžeme definovat zájmy „evropské energetické bezpečnosti“, tak můžeme vidět velmi často i protichůdné zájmy „evropských energetických společností“. Britské společnosti jsou více tržně zaměřeny při obhajování a vysvětlování

¹⁴ Tento bod vstoupil ve známost jako „Klauzule Gazprom“, jelikož z působení této plynové společnosti na evropském trhu si dělaly unijní vlády (a jejich „národní šampioni“) největší starost.

svých kroků, naopak německé a francouzské firmy spíše zdůrazňují geopolitické souvislosti. EU se dle Youngse zmiňuje mezi „market-governance“ a „filozofií geopolitiky“ (Youngs, 2009: 174).

Jednotlivé politiky, které ovlivňují energetickou politiku EU, jsou vedeny vnitřními i vnějšími dynamikami, jež často nesměřují stejným směrem. Dosud si nemůžeme být jisti, kteří aktéři uvnitř Unie postupují v zájmu cílů společné energetické politiky a kteří dávají přednost jiným formám spolupráce a zajištění energetické bezpečnosti. Zůstává otázkou, zda je či není EU příliš velkou platformou pro naplnění bezprostředních národních cílů v energetice a zároveň příliš malou na to, aby přispěla k širší multilaterální spolupráci (Youngs, 2009: 181).

4. Empiricko-analytická část – národní (státní) energetické politiky a přístup ke Společné energetické politice EU z pohledu tří aktérů

„Energetika se stala otázkou integrace a desintegrace EU a možná se změní v definitivní rozhodující zkoušku politické a ekonomické jednoty uvnitř EU“ (de Jong – van der Linde, 2008: 1).

4.1. Vývoj energetické politiky EU a snahy Evropské komise o vytvoření Společné energetické politiky

Jak vyplývá z dokumentů diskutovaných na evropské úrovni mezi lety 2006 a 2007, zajištění energetické bezpečnosti by se mělo stát nejvyšší prioritou vedoucích politických činitelů EU, jež by také měly být účinně prosazovány.¹⁵

Integrační aktivity v rámci evropského energetického sektoru se poprvé prosadily po druhé světové válce ve formě sektorových politik Evropského sdružení uhlí a oceli

¹⁵ Stěžejní dokumenty EU k energetické politice viz: Commission of the European Communities. (2007) *An Energy Policy for Europe*. COM/2007/0001 final. Dostupné z http://eurlex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=COMfinal&an_doc=2007&nu_doc=1 **nebo** European Commission. (2010) *Energy 2020. A strategy for competitive, sustainable and secure energy*. COM/2010/639 final [online] 10. listopadu 2010. Dostupné z <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0639:FIN:EN:PDF>; **nebo** European Commission. (2008) *Second Strategic Energy Review – Securing our Energy Future*. IP/08/1696 [online]. Dostupné z <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/08/1696&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en>; **nebo** Commission of the European Communities. (2007) *An Energy Policy for Europe*. COM/2007/0001 final. Dostupné z http://eurlex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=COMfinal&an_doc=2007&nu_doc=1; **nebo** Commission of the European Communities. (2006) *Green Paper: A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy*. COM/2006/0105 final 8. 3. 2006 [online]. Dostupné z http://eurlex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=COMfinal&an_doc=2006&nu_doc=105; **nebo** Council of the European Union. (2007) *Presidency Conclusions 8/9 March 2007*. 7224/1/07 REV 1 [online]. Dostupné z www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/93135.pdf.

a Euratom. Tato integrační uspořádání však ve svých cílech vycházela z podmínek předválečných, tedy v kontextu příčin, které napomohly vzniku války. Několik desítek let se ani neuvažovalo o vyšší míře koordinace energetické politiky. Na komunitární úrovni se začíná více rozebírat až v polovině devadesátých let 20. století, kdy byla přijata „*Bílá kniha o energetické politice*“ (Birchfield – Duffield, 2011a: 2 – 6).¹⁶

Další zintenzivnění diskusí o společné energetické politice přichází až po roce 2005, resp. po roce 2004 a rozšíření EU o nových deset členských států. První polovina dekády po roce 2000 byla ve znamení postupujícího úsilí o vytvoření jednotného energetického trhu. Z hlediska zajištění vnější energetické bezpečnosti se jeví jako nejdůležitější přijaté dokumenty v podobě tzv. *Zelených knih*¹⁷. Ta z roku 2006 si vymezila několik klíčových témat, z nichž nejdůležitější jsou tato tři:

1. Dokončení vnitřního trhu s plynem a elektřinou (požadavek na síťové propojení členských států, sjednocování národních regulačních norem a předpisů).
2. Závazek EU zaujmout přední místo v energetické účinnosti ve světě – vymezení známého cíle snížit emise skleníkových plynů o 20% do roku 2020 oproti hodnotám z roku 1990. Pro naplnění tohoto cíle se počítá s rozšířením obnovitelných zdrojů a jejich pozice v rámci energetických mixů u jednotlivých národních států.
3. Komise pokládá za stěžejní prioritu diverzifikovat energetické dodávky do EU, předpokládá zejména větší intenzitu spolupráce s africkými státy. Zároveň navrhuje, aby byla uzavírána energetická partnerství s producenty, tranzitními zeměmi

¹⁶ V roce 1998 vstoupil v platnost v Evropské unii dokument sepsaný Evropskou komisí již na počátku devadesátých let – Energetická charta (zmíněna výše ve spojitosti s nedokončenou ruskou ratifikací), která vytváří závazná pravidla pro obchod, tranzit a investice do energetického sektoru. Dalšími strategiemi byly Zelené knihy z let 2000 a 2006 (viz níže). Poslední zásadní dokument přijatý na evropské úrovni představuje tzv. Třetí energetický balíček, který byl zveřejněn na podzim 2007. Pro účely této práce lze z uvedeného dokumentu vypíchnout snahu o technické sjednocení a propojení jednotlivých evropských elektrických sítí či spolupráci při budování tzv. dlouhých plynodů (Vošta a kol., 2008: 154; Vondrušková, 2008: 93 – 97).

¹⁷ První z nich s názvem „Směrem k evropské strategii bezpečnosti energetických dodávek“ byla přijata v roce 2000. Druhá z nich, zahrnující celý soubor otázek týkajících se energetické politiky, se jmenuje „Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii“. Tento dokument přijatý v březnu 2006, resp. společně s další jeho částí nazvanou „Energetická politika pro Evropu“ z roku 2007, vnesly do celoevropské energetické politiky nová témata: zejména „boj“ proti klimatickým změnám a modifikované pojetí zahraničně-politických aspektů souvisejících s vnějšími vztahy EU. Strategie si vymezila tři pilíře zmíněné už v úvodu: udržitelnost, konkurenceschopnost a zabezpečení dodávek (Birchfield – Duffield, 2011a: 6; Vondrušková, 2008: 95 – 96, Youngs, 2009: 3).

a ostatními státy jako jsou USA, Čína a Indie (Aalto, 2008: 11 – 12; Kučerová, 2006: 289 – 291; Vondrušková, 2008: 93 – 95).

Tři výše zmíněné cíle v energetické politice, jež Evropská unie přijala za účelem pokroku v oblasti energetické bezpečnosti, jsou v konkrétních příkladech nutně protichůdné. Provádění opatření pro zajištění enviromentálního cíle může zároveň znamenat např. zvýšení dovozní závislosti členských zemí. Kupříkladu Česká republika nebo Polsko, budou-li omezovat těžbu a spalování enviromentálně nešetrného uhlí, tak pravděpodobně zvýší spotřebu a tím i import zemního plynu, který se stane významně důležitější komoditou v rámci energetického mixu, nežli je dnes. Pokud bude pokračovat dlouhodobý trend a zároveň odhad do budoucna říkající, že spotřeba energetických zdrojů v EU bude stoupat a naopak těžba primárních energetických zdrojů klesat, pak je zřejmé, že téma energetické závislosti jakožto klíčového faktoru energetické bezpečnosti EU bude získávat na významu. (Binhack – Tichý, 2011: 13).

Autor této práce je přesvědčen, že míru energetické bezpečnosti (a nástroje pro její zvýšení) ovlivňuje zejména státní zájem, resp. národní administrativa. Jinými slovy každý ze států má hlavní podíl na tom, jakou energetickou politiku sleduje a nakolik je zajištěna jeho energetická bezpečnost. Jsou to členské státy, které individuálně na základě vlastní vnitřní a vnější (zahraniční) politiky ovlivňují svou energetickou bezpečnost. Instituce EU v tomto sehrávají zatím marginální úlohu. Pouze jaderná energetika je zakotvena v primárním právu Evropské unie – ve smlouvě Euratom, avšak i tak je zcela v kompetenci národních vlád a parlamentů, zda státy přistoupí k podpoře a rozvoji jaderného programu pro energetické účely nebo budou spíše podporovat fosilní a alternativní paliva (Vondrušková, 2008: 94).¹⁸

Obecně je možné uvažovat o tom, proč se státy nechtějí vzdávat vlastní energetické politiky. Jedním důvodem zřejmě je, že energetická politika byla vždy součástí národní bezpečnosti každého státu, byla její integrální součástí. Dalším důvodem může být, že 27 členských států zaujímá rozdílné přístupy a cíle k energetické, bezpečnostní, hospodářské i zahraniční politice. Obecně tedy každý stát má soubor nějakých svých zájmů, které se například snaží prosazovat na mezinárodní scéně i při vyjednávání s energetickými společnostmi a dodavateli. Dále je zde otázka rozdílné struktury národních energetických

¹⁸ Neutrální postoj k jaderné energetice - a tím i potvrzení předloženého tvrzení – Evropská komise zaujala zcela jasně ve své Zelené knize z roku 2006 (viz výše). Zároveň však v dokumentu z roku 2007 konstatuje, „že se jedná o nejlevnější druh energie, který produkuje prakticky nulové emise skleníkových plynů“ (cit. dle Vondrušková, 2008: 96).

sektorů a z nich plynoucí rozdílné požadavky na druh energetických surovin.¹⁹ V souvislosti s energetickou politikou EU nemůžeme hovořit o její konsolidovanosti či konsenzualitě, ale spíše o pokračujícím a nekončícím procesu jejího utváření, který ovlivňuje i vztahy států s klíčovými dodavateli energií a energetických zdrojů. Energetická politika má podobně jako mnoho dalších politik tzv. průsečíkovou podobu, to znamená, že z povahy této politiky a z povahy rozhodovacích mechanismů v EU lze jen těžko dosáhnout shody na podobě společné energetické politiky EU (Binhack – Tichý, 2011: 31).

Energetická bezpečnost patří k „high politics“, což znamená, že je spojena s primárním zájmem členského státu, jenž logicky usiluje o plnou rozhodovací pravomoc nad takovým tématem. Z toho důvodu bude i nadále vystupovat v energetické politice Evropské unie mnoho aktérů a nikoli pouze Evropská komise. Na druhou stranu je tu přístup Alana Milwarda, který tvrdí, že národní stát a jeho primární politické cíle mohou být mnohdy naplněny pouze skrze sdílenou suverenitu uvnitř EU. A to tehdy, disponuje-li stát slabou vyjednávací pozicí v otázkách zajištění vlastní suverenity a přežití jakožto aktéra mezinárodních vztahů. Pokud by byly členské státy EU přesvědčeny o tom, že společná energetická politika (její vnitřní i vnější dimenze) lépe ochrání jejich bezpečnostní zájmy v oblasti energetiky, a tak zajistí i suverenitu, staly by se ochotnými přesunout vlastní pravomoci v této oblasti na Unii (Aalto, 2008: 199).²⁰

Právě proto že evropská integrace ve své více jak padesátileté historii prošla a prochází více či méně dynamickým vývojem, nelze zcela vyloučit, že i energetická politika, resp. zajištění energetické bezpečnosti bude někdy v budoucnu primárním úkolem pro některou z evropských institucí na základě konkrétní evropské dohody či legislativního opatření. Koneckonců už Lisabonská smlouva, přijatá v roce 2009, obsahuje kapitolu věnující se výlučně energetické politice (viz níže). Je to vůbec poprvé, kdy se energetická politika stala plně součástí kompetencí orgánů na unijní úrovni. To je jeden z dalších důvodů, proč cílem této práce je zmapovat a zanalyzovat energetickou politiku vybraných evropských států a mj. i jejich postoj vůči již existujícím energetickým „závazkům“ učiněným na úrovni Evropské unie (Birchfield – Duffield, 2011a: 5).

¹⁹ Jinými slovy každý stát má jiný „energetický mix“, a tudíž potřeba energetických komodit co se týče druhu, je odlišná.

²⁰ Tento mechanismus dle Aalta můžeme vidět na příkladu přístupů evropských států ke Kosovu v roce 1999. Debata se záměrně přesunula na bruselskou půdu, kde se vedly rozhovory o společné evropské bezpečnosti a krátce na to vznikly společné síly rychlé reakce (Aalto, 2008: 199).

Po roce 2000 energetická bezpečnost Evropské unie nabývala na důležitosti, a proto získávala stále větší prostor v rámci energetické politiky Unie. Primárním důvodem byla stále se zvyšující závislost společenství na dodávkách energií z třetích zemí. Celý proces vytváření a upřesňování energetické politiky byl podpořen summitem v Nice (2000) a zejména východním rozšířením EU v roce 2004. Pro „nové“ členské státy je otázka zásobování energiemi naprosto klíčová kvůli jejich vysoké závislosti na importech z Ruské federace skrze ukrajinské území. Vážnost této otázky se ještě více ukázala při energetických krizích v letech 2006 a 2009. Podpora koordinace energetických politik unijních států za účelem zvýšení vlastní energetické bezpečnosti se u těch ohroženějších členských zemí ještě zvýšila. Naopak Francie i Německo nadále podporovaly budování bilaterálních vztahů mezi „energetickými giganty“, tedy na bilaterálním základě (Eikeland, 2011: 31 - 33).²¹

Diskuse o energetické bezpečnosti byly podpořeny i událostmi z let 2002 a 2003, kdy došlo k masivním výpadkům elektrické sítě („black-outům“) v Kalifornii, Itálii, Švédsku, Dánsku či Brazílii. Všechny tyto výpadky způsobily zmatek na ulicích, ekonomické ztráty a doslova pohromu pro velká města. V některých z nich došlo dokonce k masivnímu rabování v době největších zmatků (zejména města Kalifornie a Brazílie) (Eikeland, 2011: 31 – 32).²²

Evropská komise ve svých pravidelných hodnotících zprávách často poukazuje na fakt, že implementace pravidel pro fungování vnitřního trhu přijatých na unijní úrovni není uspokojivá a že se její míra výrazně liší stát od státu. Zřetelně je to pak vidět například v hodnotící zprávě EK z roku 2009, kdy je konstatováno, že státy stále zaostávají v implementaci klíčové legislativy a v provedení změn na úrovni vlastní energetické politiky (Eikeland, 2011: 33; European Commission, 2010: nestránkováno).

Tato asymetrická implementace směrnic mezi členskými státy vytvořila odlišné tržní podmínky uvnitř Evropské unie. Z původního záměru Evropské integrace týkajícího se hlubší integrace energetického trhu se stal (či zůstal) „rozdrobený“, nejednotný trh, resp. s určitou mírou nadsázky, trhy v dvaceti sedmi provedeních. Vzniklé asymetrie dokonce vedly k tomu, že velké národní společnosti z centrálně řízených (méně liberalizovaných) energetických trhů

²¹ Německá vláda si společně s ruskou stranou vyjednaly vzájemné akvizice na energetické infrastruktúře (plynovody). Tím si Rusko zajistilo dlouhotrvající odbyt svých surovin (zejména zemního plynu) a Německo jejich dlouhodobé nepřerušované dodávky. Navíc tento krok otevřel německým firmám jinak velmi špatně přístupné struktury ruského trhu (Eikeland, 2011: 32 – 33).

²² Kromě podporovatelů liberalizace energetických v EU se objevily i hlasy pocházející hlavně z řad některých národních států, že centrálně řízený energetický systém v každém státě dokáže ochránit před „přenášením“ totálních výpadků sítě mezi státy.

začaly využívat svých monopolních postavení z domácích trhů a dynamicky rozšiřovat své aktivity v otevřenějších zemích společenství, které k implementacím a liberalizaci přistoupily aktivněji. Příkladem mohou být akvizice francouzských společností ve Španělsku.²³ Jinými slovy řečeno, místo toho, aby se trh fragmentoval na mnoho podnikajících subjektů, paradoxně docházelo k dosud nevídaně objemným fúzím uvnitř Evropské unie. Na domácích trzích nevyrostala těmto gigantům žádná konkurence, a tak mohly expandovat do ostatních členských států, zvláště když vlády těchto států byly nakloněny liberalizaci energetického sektoru více než jejich sousedé (Eikeland, 2011: 33 – 34).

Evropská komise nebyla spokojená s implementací vlastních směrnic směřujících k podpoře vzniku společného energetického trhu. V roce 2009 dokonce jmenovitě vytkla (ne)postupující implementaci v oblasti vnitřního trhu s elektřinou dvaceti pěti členským státům a u celkem jedenadvaceti našla nedostatky v transponování pravidel pro obchod s plynem. Konkrétně se jednalo o nedostatek transparentnosti, nedostatečné úsilí členských států v oblasti vytváření nezbytných kapacitních propojek mezi státy (tzv. interkonektorů), nedostatek regionální spolupráce či nedostatečné vynucování unijních pravidel ze strany národních regulátorů na energetickém trhu (Eikeland, 2011: 34; European Commission, 2010a: 2)

Zmíněné zprávy naznačují, že jeden z cílů Evropské komise (potažmo EU) – konkurence na energetickém trhu – nebyl dosud naplněn a státy se ke společnému záměru ani příliš neblíží. Několikrát zmiňovaný „*unbundling*“ taktéž neproběhl v plné míře a distribuční společnosti tak většinou nedoznaly žádných větších změn ve svém fungování a ve své podobě. Pouze několik distributorů elektrické energie v rámci celé EU rozdělilo svou vlastnickou strukturu. Dle zprávy EK z roku 2010 bylo právně (nikoli de facto) odděleno jen 42% distribučních společností v rámci celé Unie. Takový výsledek značí převládající nedostatek nezávislosti při provozování evropské energetické (zejména elektrické) soustavy (European Commission, 2010b: 36).

Hodnotící zpráva dále poukazuje na přetrvávající fenomén projevující se výrazně oligopolním nebo dokonce monopolním charakterem trhů uvnitř jednotlivých států. Dokonce u patnácti zemí (včetně Německa a Francie) Evropská komise uvedla, že jejich trh s elektřinou je „koncentrovaný“ nebo velmi „koncentrovaný“ a situace není lepší ani v oblasti

²³ Zde se jedná o fúzi Gaz de France a Suez Power Company, jež se uskutečnila v roce 2008. Je to jeden z konkrétních příkladů, jak státy – a jejich národní šampioni – postupují proti faktickým záměrům Evropské komise, resp. v rozporu s představou EK o podobě jednotného energetického trhu EU.

obchodu s plynem. Nadto je zde stále vybudováno velmi málo přenosových a potrubních infrastrukturních kapacit mezi členskými státy. S tím souvisí stále málo významný přeshraniční obchod s energiemi, jenž je zdůrazněn asymetrickou situací napříč členskými státy EU, kdy na jedné straně máme společnosti provozující svůj byznys uvnitř vlastního chráněného trhu a na druhé docela otevřené a nechráněné trhy, jež čelí konkurenčnímu tlaku (Eikeland, 2011: 35; European Commission, 2010b: 14 – 16).

Dá se předpokládat, že Evropská komise bude ve svém úsilí liberalizovat energetický trh EU pokračovat a přijde s dalšími směrnicemi, které k tomuto cíli povedou. Navíc, co se týče liberalizace vnitřního trhu, našla podporu u menších a středních států společenství (včetně České republiky) a zmíněné aktivity dlouhodobě kvituje i Velká Británie. Podporovatelé politiky Evropské komise si od hlubší integrace slibují zvýšení vlastní energetické bezpečnosti. Investice do přeshraniční infrastruktury totiž nemá přinést jen snížení cen pro konečné spotřebitele díky zvýšené konkurenci, ale také faktické zajištění alternativních řešení při výpadku dodávek od jednoho producenta energie. Evropská komise dále argumentuje lepšími podmínkami pro nezávislé producenty klimaticky-přátelské obnovitelné energie. Budování přes-hraniční infrastruktury společně s „unbundlingem“ tak zůstávají klíčovými dílčími cíli pro naplnění hlavní ambice EK, skutečně sjednoceného - jednotného vnitřního energetického trhu (Eikeland, 2011: 35 - 36).

Mezi důležitou evropskou iniciativu z posledních let patří sdělení Evropské komise z listopadu 2010 s názvem „Energie 2020. Strategie pro konkurenceschopnou, udržitelnou a bezpečnou energetiku“. Tento dokument si vytknul pět hlavních priorit: 1) snížení energetické spotřeby a zvýšení energetické efektivity, 2) zvýšení konkurenceschopnosti na trhu s energiemi a další pokrok v jeho integraci²⁴, 3) zabezpečení dodávek energií a zvýšení spotřebitelské ochrany, 4) podporu inovací a rozvoje nových technologií v energetickém sektoru, 5) zaměření se na vnější rozměr energetických vztahů s přihlédnutím ke státům sousedícím s EU²⁵ (Binhack – Tichý, 2011: 30 – 31; European Commission, 2010c: 5 - 6).

²⁴ Tento bod konkrétně znamená plánování nové energetické infrastruktury – zejména dokončení evropské rozvodné soustavy s elektřinou, tzn. propojení všech členských zemích na základě stejného technického standardu vedení vysokého napětí.

²⁵ Jedná se tedy o státy producentské a tranzitní, které jsou z hlediska zásobování fosilními palivy stěžejní.

4.1.1. Lisabonská smlouva aneb poslední vývoj v energetické legislativě EU

Po přijetí Lisabonské smlouvy, která vstoupila v platnost 1. 12. 2009, byla posílena schopnost EU vyjednávat na mezinárodní úrovni. Důvodem proto, by měla být zvýšená účinnost institucí a efektivita rozhodovacích mechanismů v Unii. Tyto institucionální změny přinášejí důležité aspekty pro budoucí vztahy EU s producenty a tranzitními zeměmi, jež obchodují s ropou a zemním plynem. Smlouva o fungování EU (SFEU), jež se stala součástí Lisabonské smlouvy, de facto vůbec poprvé formálně ustavuje evropskou energetickou politiku v rámci primárního práva EU.²⁶ Tím byl vytvořen nový právní základ pro přijímání legislativních aktů sekundárního práva. Smlouva dále slouží jakožto rámec pro energetickou spolupráci členských zemí Evropské unie. Ve smlouvě jsou explicitně uvedeny i cíle energetické politiky EU: fungování vnitřního trhu s energiemi, zajištění bezpečnosti dodávek energií, propojení energetických sítí, energetická účinnost a úspory jakožto i rozvoj nových a obnovitelných zdrojů energie či ochrana životního prostředí. Energetika se tak v Evropské unii stala politikou sdílených pravomocí EU a členských států (Binhack – Tichý, 2011: 32).

Otázky energetické účinnosti, rozvoje nových zdrojů energie či vytváření jednotného energetického trhu se po přijetí Lisabonské smlouvy přesunuly mezi sdílené pravomoci, což usnadňuje implementaci nově přijímané legislativy. Naopak záležitosti jako stanovení míry zdanění v oblasti energetiky, volby zásobování energií a energetického „mixu“ či provádění bilaterálních energetických vztahů s třetími zeměmi zůstaly nedotknutelnými právy členských států. Je však třeba mít na zřeteli, že například volbu energetického „mixu“ ovlivňuje nepřímo další unijní legislativa typu klimaticko-energetického balíčku či třetího liberalizačního balíčku. Mimo výše zmíněných zůstává energetika součástí dalších politických oblastí: životního prostředí, zahraniční politiky, hospodářské soutěže a konkurenceschopnosti (Binhack – Tichý, 2011: 33; Vláda ČR, 2010: 50).

Lisabonská smlouva zavádí v hospodářské části dohody speciální klauzuli – „klauzuli solidarity“. Ta ukazuje schopnost EU přijímat opatření, jež vedou ke snížení hrozeb a rizik spojených s energetickou bezpečností. Současně se tato klauzule odráží ve snaze zintenzivnit vzájemnou spolupráci v oblasti energetiky, a tak Rada EU získá na základě návrhu Evropské komise pravomoc při mimořádných událostech zasáhnout do pravomocí členských států a rozhodnout o opatřeních, která budou přiměřená dané hospodářské situaci. Například

²⁶ Evropská energetická politika je explicitně řešena zde: Lisabonská smlouva, třetí část, hlava XXI, článek 194 SFEU. Implicitně i v části věnované životnímu prostředí (články 191 - 193 SFEU).

mohou být členské státy v případě energetické krize požádány o poskytnutí dodávek energie ostatním členským zemím. Toto ustanovení se však může dostat do rozporu například s právem členských států na samostatné rozhodování, co se týče dodávek energií či energetického mixu. Nadto princip solidarity v energetice je trnem v oku některým členským státům, které zkrátka nesouhlasí se společnou energetickou politikou EU, a to ani její formou, a už vůbec ne obsahem (Binhack – Tichý, 2011: 34; Vláda ČR, 2010: 50).

Evropské instituce si od principu solidarity slibují další pokrok v oblasti zásobování energií zemí EU, snížení závislosti na externích dodávkách energií i silnější vystupování EU jako celku vůči energetickým partnerům (třetím zemím) v otázkách energetiky. Unie dále členským státům vysoce závislým na jednom dodavateli energetických zdrojů zabezpečuje užití nástroje - tzv. zavedení ochranného opatření EU, před dominantním dodavatelem. Toto opatření by tak mělo primárně směřovat proti využívání obchodu se surovinami k politickým účelům. V této souvislosti se ponejvíce hovoří o vlivu a politickém tlaku Ruska v některých – zejména nových – členských státech evropského uskupení. I na tento jev se právě Lisabonská smlouva snaží reagovat (Binhack – Tichý, 2011: 34).

Pro vnější energetické vztahy se Lisabonská smlouva snaží definovat institucionální rámec. Uvádějí se nové prostředky pro reprezentaci na jednáních s energetickými partnery. Došlo k vytvoření nových pozic předsedy Evropské rady a vysokého představitele pro společnou a zahraniční a bezpečnostní politiku a komisaře pro vnější vztahy. Ve smlouvě se explicitně zmiňuje podpora energetických projektů evropského zájmu a za tím účelem je zaveden článek o uzavírání mezinárodních dohod. S tím nepřímo souvisí i přihlášení se k Evropské politice sousedství, která je důležitá právě z důvodu nutnosti snížení napětí v tranzitních a producentských zemích, což je klíčový předpoklad pro naplnění strategie EU v oblasti diverzifikace dodavatelů surovin a přepravních tras (Binhack – Tichý, 2011: 35 – 36; Vláda ČR, 2010: 50).

4.2 Energetická politika Francie

Ve zkratce lze říci, že francouzský model energetické politiky je postaven na silných státních intervencích a dvou národních energetických společnostech – „šampionech“ (Electricité de France – EDF a Gaz de France-Suez Gulf Power Company – GDF-Suez), jaderné energetice jakožto hlavním zdroji elektřiny a francouzské obraně konceptu „veřejné služby“. Zároveň je Francie mnohem méně závislá na importech energie ze zahraničí v porovnání s dalšími členskými státy. Svůj mírový jaderný program rozvíjí velmi aktivně od sedmdesátých let dvacátého století za účelem snížení své energetické importní závislosti a dnes patří mezi ty země, které stojí v popředí v „boji“ proti změnám klimatu a dokáží se velmi dobře popasovat se vzrůstajícími cenami fosilních paliv. Francie produkuje nejméně skleníkových plynů ze všech unijních zemí. Na druhou stranu podobně jako ostatní státy čelí výzvám v oblastech diverzifikace svého energetického mixu a zlepšování bezpečnosti dodávek (Mérítet, 2011: 146).²⁷

Současná francouzská energetická politika byla definována v roce 2005.²⁸ Výzvou pro ni je ochránit národní zájmy takovým způsobem, aby nebyl zpochybněn evropský integrační proces. Význam energetického sektoru je pro Francii strategický. Francouzský přístup ukazuje, že jednotlivé státy se mohou úspěšně popasovat s vlastními zranitelnými místy, přistupují-li k řešení problému dlouhodobě aktivně. Na druhé straně tento příklad také ukazuje, že žádná z jednotlivých energetických možností (zdrojů) není zároveň nejlevnější, nejčistší a nejbezpečnější (Mérítet, 2011: 147).

Francie je v oblasti energetické politiky vnímána unijními institucemi dvojznačně. Jednak je shledáván jako velmi problematický přístup francouzské vlády k energetice ve smyslu „prospěšnost Francii nadevše“ (konkrétně se jedná o zcela zjevný vládní protekcionismus od kultury přes bankovníctví až po energetiku) a pak EK kritizuje tzv. jaderný poplatek. Jinými slovy Francií regulované tarify považují evropské instituce za potlačování konkurence, což je rozporu s unijní snahou. Oproti tomu však Francie velmi solidně naplňuje představy Evropské komise o environmentální udržitelnosti alespoň, co se energetiky týče. Evropská unie se chce stát světovým tahounem v boji proti klimatickým

²⁷ Zahraniční obchod: Teritoriální informace – země. *BusinessInfo.cz* [online]. Dostupné z <http://www.busiessinfo.cz/cs/zahranicni-obchod-eu/teritorialni-informace-zeme.html#sec7> [cit. 16. května 2012].

²⁸ Zákon o energii 2005/781. „Loi d’Orientation sur l’Énergie“ loi °2005-781 [online] 13. července 2005. Dostupné z www.legifrance.fr. [cit. 16. května 2012].

změnám a Francie může být v tomto ohledu určitým reprezentantem a modelem Evropské unie pro ostatní členské státy.²⁹ Na rozdíl od Německa, které vrhlo své úsilí zejména do obnovitelných zdrojů a výzkumu nových „čistých“ technologií, však francouzská vláda nadále prostřednictvím státní společnosti AREVA (90% akcií společnosti v rukou státu) rozvíjí svůj mírový jaderný program a inovuje a vyvíjí tři typy reaktorů: EPR, Atmea 1 a Kerena. AREVA je jedinou společností na světě, která svou činností pokrývá kompletní jaderně-palivový cyklus, od těžby uranu po stavbu jaderných elektráren na klíč. Zároveň rozvíjí vlastní program využívání obnovitelných zdrojů energie (Mérinet, 2008: 147).³⁰

Z výše zmíněného se tak zdá, že Francie se může dostat jakožto energeticky poměrně silná a environmentálně „uvědomělá“ země do velmi zajímavé pozice uvnitř EU, kdy z kritizovaného pojetí určitých částí její energetické politiky se postupem času stává konkurenceschopný model v evropském i světovém měřítku. Francie nyní může více zdůrazňovat v rámci unijních jednání kompatibilitu s postoji EK v otázkách energeticko-environmentálních, a tak ochraňovat vlastní národní zájmy v energetice a možná i prezentovat samu sebe jako vzor pro ostatní členské země. Zvláště silný by se tento model mohl stát, kdyby došlo k dalším liberalizačním krokům na francouzském energetickém trhu, aby tak Francie ukázala ochotu spolupracovat na unijní úrovni v energetických otázkách ve všech směrech – environmentálním, ekonomickém i bezpečnostním.

Téměř čtyřicet procent francouzských energetických potřeb je pokrýváno z jaderných zdrojů. Jaderná energetika je již více než čtyřicet let základním kamenem energetické politiky Francie, která se v minulosti musela vyrovnat s tím, že se na jejím území téměř žádné zdroje (nebo velice malé) primárních fosilních paliv jako jsou ropa, zemní plyn, uhlí nebo uran. Proto bylo v sedmdesátých letech dvacátého století rozhodnuto o budování jaderných zdrojů. Francie dnes disponuje 58 jadernými reaktory a to o celkové instalované kapacitě 63 GW.

²⁹ Ostatně pro Francii by nebylo nic výhodnějšího, než aby model její energetické politiky převzaly další členské státy a zásadní teze francouzské energetické politiky se staly programem Evropské unie. Jednak by to pozvedlo francouzskou prestiž, ale hlavně by to znamenalo nulové implementační a transakční náklady pro francouzskou vládu a ekonomiku. Naopak ostatní členské státy by přebírání francouzského modelu stálo obrovské náklady.

³⁰ Zahraniční obchod: Teritoriální informace – země. *BusinessInfo.cz* [online]. Dostupné z <http://www.busiessinfo.cz/cs/zahranicni-obchod-eu/teritorialni-informace-zeme.html#sec7> [cit. 16. května 2012].

Historicky je kladen důraz na co možná největší energetickou soběstačnost, dostupnost energií a co nejnižší náklady na výrobu elektřiny (Méritet, 2011: 148).³¹

Právě vzrůstající závislost EU na třetích zemích je to, co chce Evropská komise změnit. Jak bylo řečeno výše, celková energetická závislost EU vzroste na 70%, pokud nebudou na unijních i národních úrovních učiněna strategická rozhodnutí v oblasti energetické politiky. Závislost na třetích zemích v dodávkách zemního plynu by dokonce mohla dosáhnout 90%. Spotřeba EU jako celku roste, ale těžba a prokázané rezervy surovin v prostoru EU se snižují (již dnes jsou takřka zanedbatelné). Přitom tři čtvrtině všech spotřebovaných energetických surovin tvoří fosilní paliva. Francie často prohlašuje, že díky svému jadernému programu a podpoře obnovitelných zdrojů se jí právě závislost na dodávkách ze zahraničí snížila v rámci primární celkové energeticky spotřeby ze 75% (1970) na dnešních 50%. Francouzská energetika se spoléhá kromě jaderných zdrojů na hydroenergií, zemní plyn a ropu. Elektřina je vyráběna z celých 78% z jádra (Méritet, 2011: 149).³²

Francouzská politická elita považuje energetický sektor za strategický. Energetika je podřízena státním zájmům. Namísto zdůrazňování potřeby nových obnovitelných zdrojů se dnes ve Francii prosazuje koncept zavádění nových technologií, které by přinesly nulové emise nejzávažnějších skleníkových plynů. Obnovitelné zdroje mají svou pozici o to těžší, že francouzská populace a podniky tradičně vyvíjí tlak na co nejnižší ceny energie a obnovitelné zdroje je stále nutné dotovat, proto jejich větší využívání zákonitě znamená zvýšení nákladů na výrobu elektřiny. Na druhou stranu se Francie chlubí necelými 10% podílů na celkových emisích CO₂ v rámci EU-15, podíl Velké Británie je více než 13% a Německo dokonce více než 20% (Méritet, 2011: 151 – 152).³³

Rok před přijetím Zelené knihy na evropské úrovni (2006) Francie přijala svůj národní energetický zákon – tzv. *Energetický zákon* z roku 2005. Tento dokument zdůrazňuje

³¹ Zahraniční obchod: Teritoriální informace – země. *BusinessInfo.cz* [online]. Dostupné z <http://www.busiessinfo.cz/cs/zahranicni-obchod-eu/teritorialni-informace-zeme.html#sec7> [cit. 16. května 2012].

³² DGEMP – *Ministère de L'Écologie, du Développement Durable et de L'Énergie* [online]. Dostupné z www.developpement-durable.gouv.fr [cit. 20. května 2012].

³³ Zahraniční obchod: Teritoriální informace – země. *BusinessInfo.cz* [online]. Dostupné z <http://www.busiessinfo.cz/cs/zahranicni-obchod-eu/teritorialni-informace-zeme.html#sec7> [cit. 16. května 2012].

francouzské zájmy v energetice a čtyři zásadní priority v oblasti energetiky. Zákon je shrnuje takto:³⁴

- 1. Nadále pokračovat v posilování národní energetické nezávislosti a zajištění bezpečnosti dodávek.*
- 2. Chránit lidské zdraví a životní prostředí a to zvláště skrze boj proti klimatickým změnám.*
- 3. Zajištění konkurenceschopných cen energie.*
- 4. Zabezpečení sociální a technické soudržnosti pomocí zajištění přístupu k energiím všem.*

První cíl se pojí s dvěma dalšími dílčími. Zaprvé jde o to, aby francouzská ekonomika nebyla vystavována fluktuacím cen energií (zejména lze ovlivnit rozvíjející se národní energetickou produkci) a pak je zde prioritou zajištění dostupnosti dostatečného množství energie v případě výpadků standardních dodávek (výpadek elektrické sítě, přerušení dodávek plynu atd.). Další bod se týká zejména schopnosti vést jaderný program na nejvyšší technické a bezpečnostní úrovni a zintenzivnit francouzskou politiku v oblasti ochrany životního prostředí včetně snižování emisí skleníkových plynů. Konkurenceschopné ceny jsou vázány na další rozvoj národního jaderného programu, jenž francouzským domácnostem a podnikatelům umožňuje nakupovat elektřinu za poměrně nízké ceny. Pro soukromé společnosti to znamená menší náklady na výrobu a větší konkurenceschopnost v rámci unijního nebo světového trhu. Co se týče domácností, tak vláda sází na to, že díky nižším cenám energie může lépe vykonávat úkoly „veřejné služby“ pro občany. Poslední bod na předcházející navazuje, když říká, že každý má právo na přístup ke kvalitnímu energetickému zdroji za „soutěživou“ cenu. Solidarita (sociální programy v rámci distribuce energií pro domácnosti), ale i zdanění a regulované tarify, stejně jako rovný přístup k zákazníkům tvoří základní principy francouzské energetické politiky (Méritet, 2011: 155).

Ke splnění hlavních cílů si francouzská vláda zvolila čtyři hlavní prostředky. Zaprvé se jedná o řízení a regulaci poptávky po energiích skrze sérii zásahů a programů zahrnujících certifikaci energetické úspory výrobků, novou legislativu v oblasti energetických úspor a také daňové zvýhodnění energie ze šetrných zdrojů energie. Zadruhé francouzská vláda hodlá diverzifikovat vlastní energetický mix (větší využití obnovitelných zdrojů energie a zároveň

³⁴ Převzato z Zákon o energii 2005/781. „Loi d’Orientation sur l’Energie“ loi °2005-781 [online] 13. července 2005. Dostupné z www.legifrance.fr. [cit. 16. května 2012].

další rozvoj jaderné technologie). Zatřetí se počítá s výstavbou a renovací energetických sítí (produktovodů a rozvodné sítě vysokého napětí) a nových skladovacích kapacit za účelem zvýšení bezpečnosti dodávek. Začtvrté chce francouzská vláda více finančně podpořit výzkum a rozvoj v energetickém odvětví, aby bylo možné naplnit dlouhodobé cíle země v oblasti energetiky (Méritet, 2011: 155).³⁵

Ceny elektrické energie pro spotřebitele zůstávají regulované. Na regulaci se podílí národní komise pro regulaci a pak RTE (*Réseau de Transport d'Electricité*), která jakožto státní společnost veřejného systému distribuce uzavírá dlouhodobé kontrakty s dodavateli energií. Francouzský zákon pohlíží na energetiku jako věc státního a veřejného zájmu, tzn., že vstupuje do prakticky všech sfér energetiky – od produkce až po distribuci a konkrétní spotřebu. Vláda dále určuje kolik konkrétních energetických sítí a další infrastruktury musí být postaveno pro zajištění cílů francouzské energetické koncepce. Francouzská vláda si tak skrze PPI (*Programmation Pluriannuel d'Investissements*) dokáže vynutit výstavbu nové strategické infrastruktury a nadále si drží privilegium zasahovat do toku investic v oblasti energetiky. Z hlediska teoretického přístupu Brendy Shaffer je tento centralizovaný přístup takřka ideální. Dokonce by z hlediska logiky této teorie bylo možno vyvodit, že francouzská vláda by si měla i nadále udržet svůj reálný vliv ve státních společnostech a ještě posílit vlastní kontrolu nad výstavbou strategické energetické infrastruktury (viz výše). Naopak pro Evropskou komisi je dlouhodobě zcela nepřijatelné, aby byl energetický trh řízen státem od produkce až po distribuci - viz níže (Méritet, 2011: 155).³⁶

Energetickou závislost chce francouzská vláda snižovat skrze podporu energetických úspor a investic do výzkumu jaderné technologie (zejména reaktorů další generace) a také skrze investice do nových obnovitelných zdrojů. V reakci na *Zelenou knihu* EK z roku 2006 Francie vytvořila vlastní návrhy na koordinaci „boje“ proti klimatickým změnám. Tyto své návrhy uveřejnila a poskytla je ministrům financí členských zemí EU. Francouzská stanoviska jsou v environmentální části energetické politiky poměrně blízká návrhům Evropské komise, nicméně mnohem více zdůrazňují pozici jaderné energie a vůbec celého výzkumu zaměřeného na nové generace jaderných elektráren. Pozice Francie v otázkách budoucího směřování energetické politiky EU je klíčová. Jakožto jeden ze zakládajících členů Evropských společenství, ale hlavně silný soudobý aktér evropské politiky je velmi důležitá

³⁵ Tamtéž.

³⁶ Zahraniční obchod: Teritoriální informace – země. *BusinessInfo.cz* [online]. Dostupné z <http://www.businessinfo.cz/cs/zahranicni-obchod-eu/teritorialni-informace-zeme.html#sec7> [cit. 16. května 2012].

role a pozice, jakou Francie zaujme ke společné politice EU, ať už jakékoli obecné nebo právě energetické. Sophie Méritet se domnívá, že záměry energetické politiky Francie nejsou příliš daleko od unijních pozic, neboť „*hlavní cíle jsou stejné, některé národní priority jsou vládou zdůrazňovány a prostředky k dosažení stejných cílů se tak mohou lišit*“ (Méritet, 2011: 156 – 157).

Vytváření jednotného trhu s energiemi v EU se odehrává prostřednictvím zvyšování konkurenceschopnosti a zároveň vytváření samotné konkurence producentů i distributorů energií. Konkurence je základním předpokladem funkčnosti takového trhu. Zmíněný požadavek je však doslova „šokem“ pro francouzskou tradici dirigismu. Nejen pro vládnoucí elity, ale i pro zaměstnance energetických gigantů, kteří jsou zvyklí na mnohá privilegia, podobně za svými zájmy stojí státní zaměstnanci nejrůznějších regulatorních a energetických úřadů. V neposlední řadě jde o spotřebitele, kteří nedokáží pochopit, že EDF – tradiční dodavatel elektřiny - by jim v budoucnu mohla dodávat například zemní plyn a hlavně že navzdory tomu, že Francie disponuje obrovským „parkem“ jaderných elektráren (s nízkými náklady na výrobu elektřiny³⁷ a bez poplatků za emisní povolenky), tak mají občané Francie v budoucnu platit za kilowatthodinu elektřiny de facto stejně jako Němci, kteří na rozdíl od nich znečišťují životní prostředí svými uhelnými elektrárnami, jadernou energetiku odmítají a přitom na jednotném evropském trhu budou tyto dva národy platit stejně (Francouzům se tedy velmi pravděpodobně zvýší cena elektřiny ve střednědobém horizontu) (Méritet, 2011: 157 – 158).

Evropská komise oficiálně nařkla Francii ze dvou prohřešků proti směrnici EU v oblasti energetiky. Jedna se týká nepřenesení unijních směrnic do národní legislativy a druhá pak nedovolené státní pomoci. Státem regulované tarify elektřiny jsou považovány za nedovolenou podporu a státní pomoc, protože EDF je stále vlastněna státem. Tyto nízké tarify poskytují ekonomickou výhodu některým společnostem a narušují konkurenční prostředí na jednotném evropském trhu. Evropská komise jasně deklaruje, že takové jednání je nepřípustné a že Francie porušuje unijní pravidla, která sama jakožto člen EU spolu dohodla a přijala. Francouzské regulované tarify jsou nadále Evropskou komisí zkoumány a zůstávají pod drobnohledem, protože dodnes nedošlo k výraznému posunu v obchodování s elektřinou a plynem ve Francii. Za povšimnutí také stojí, že francouzský stát dlouhodobě

³⁷ Nutno podotknout, že EDF si může dovolit nasadit průměrné nižší ceny elektřiny i z toho důvodu, že drtivá většina všech jejích jaderných elektráren, které jsou stále v provozu, již byla plně amortizována.

blokuje propojení energetických sítí a produktovodů mezi Francií a Španělskem (Méritet, 2011: 159; Youngs, 2009: 32).³⁸

Méritet je přesvědčena, že nic jako evropská energetická politika neexistuje. Je zde však společná snaha na efektivním fungování jednotného ekonomického trhu a podpoře konkurenceschopnosti. Francie se v současnosti nechce vzdávat své energetické politiky a svého přístupu, o kterém se domnívá, že jí a jejím obyvatelům nabízí mnoho benefitů. Francouzská vláda se tak bude muset vypořádat s hlavním požadavkem svých obyvatel na udržení nízkých cen energií (elektřiny a zemního plynu) a na druhé straně s tlakem Evropské komise v oblasti sbližování jednotlivých energetických trhů a vlastní liberalizací (Méritet, 2011: 159).

Jelikož Evropská unie dodnes nehovoří se svými partnery na světové úrovni jedním hlasem a každý z národních států zastává odlišná stanoviska na zahraničně-politické otázky, nelze ani u Francie předpokládat, že by v krátkodobém horizontu byla ochotna výrazně koordinovat svou vnější energetickou politiku s dalšími členy EU. Doposud tak nečinila, stejně se chovají například Německo či Velká Británie. Jednotný unifikovaný hlas uvnitř EU je právě tím, co by přivítaly zejména nové členské státy, které se cítí mnohem více ohroženy v oblasti dodávek surovin nežli státy EU-15. Dialog s velkými producenty (Rusko, OPEC,...) a velkými spotřebiteli (USA, Čína, Japonsko, Indie) vedený EU jakožto aktérem je v nedohlednu, stejně jako posílení vnější energetické bezpečnosti EU jako celku (Méritet, 2011: 164).

³⁸ Oficiální vyšetřování Evropské komise začalo v červnu 2007. Celý problém spočívá v tom, že francouzští spotřebitelé si mohou nakoupit svou elektřinu buď na volném trhu, nebo na regulovaném trhu, kde fungují státem regulované tarify. Francie se pokouší udržet dva paralelně fungující trhy ve smyslu parafrázovaného přísloví „Brusel se nají a francouzský regulovaný trh s elektřinou zůstane celý“. Celá záležitost je o to zajímavější, že Francouzi, kteří se rozhodli vstoupit na trh s fungujícími tržními pravidly, mohou požádat o speciální státem zřízený tarif (TARTAM – *Tarif Réglementé Transitoire d’Ajustement de Marché*), který jim vykompenzuje „škodu“, jež tvoří rozdíl mezi vyšší neregulovanou cenou na volném trhu a francouzským „standardním“ regulovaným trhem (Méritet, 2011: 166).

4.3 Energetická politika Německa

Německo se dlouhodobě vyjadřuje kriticky k vývoji koordinačních snach v oblasti energetiky a vůbec k její podobě na evropské úrovni. Tento stát je vůbec největším spotřebitelem energie v rámci EU-27 s 18% podílem na celkové energetické spotřebě. Německo je také významným producentem energií, je druhé za Polskem v těžbě uhlí a také ještě stále druhé za Francií ve výrobě elektřiny z jaderných zdrojů. Německo je také důležité z důvodu své centrální geografické polohy, kdy se pro ostatní státy stává zásadní napojení na německou distribuční energetickou soustavu – zejména distribuce elektřiny či zemní plyn (Duffield – Westphal, 2011: 169).³⁹

Německo má podobně jako Francie (a stejně s ní) pověst „motoru“ evropské integrace. Je konzistentním podporovatelem integračních snah na evropském kontinentě v posledních šedesáti letech. Právě německé vlády podporovaly vytvoření společné evropské měny a rozšíření Evropské unie v roce 2004 o nové členské země ze střední a východní Evropy. Nicméně v posledních letech se právě na politice sblížení členských států v oblasti energetiky ukázalo, že Německo sice podporuje hlavní cíle tohoto typu integrace, ale zásadně se snaží přeformulovat navrhované detaily smluv, které navrhují buď unijní instituce, nebo jiné členské státy. Konkrétně to lze vidět na německém postoji k implementaci legislativy týkající se emisních povolenek (ETS), mechanismů podporujících obnovitelné zdroje, nebo liberalizaci trhu s plynem a elektřinou. Velkým unijním tématem se stal německý odmítavý postoj k vytvoření společné vnější energetické politiky (Duffield – Westphal, 2011: 169).

Německá energetická politika se řídí třemi hlavními cíli (převzato z Duffield – Westphal, 2011: 171):

1. Ekonomická efektivnost, zvláště ve spojení s dostupnou cenou za energii
2. Ochrana životního prostředí a udržitelnost
3. Bezpečnost dodávek energií

Německá energetická politika se již od poválečné doby vyznačuje důrazem na ekonomickou efektivnost získávání a využívání energie. Ještě více byl tento požadavek zvýrazněn v devadesátých letech, kdy začaly stoupat ceny ropy na světových trzích

³⁹ BP Statistical Review of World Energy June 2012. *BP* [online]. Dostupné z http://www.bp.com/assets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2011/STAGI/NG/local_assets/pdf/statistical_review_of_world_energy_full_report_2012.pdf [20. června 2012].

a samozřejmě je to důležitý prvek i dnes. Enviromentální udržitelnost je pak staro-novým cílem, který se poprvé objevil v sedmdesátých letech v souvislosti s diskuzemi o míře bezpečnosti jaderných elektráren a následným uskladněním použitého paliva. Tato diskuse se tematicky mění v osmdesátých a devadesátých letech a prozatím získává v Německu na největší síle v roce 2007 v souvislosti s vydáním publikace Organizace spojených národů (OSN), resp. Mezinárodního panelu pro klimatické změny (IPCC) a jeho „Čtvrté hodnotící zprávy“.⁴⁰ Od roku 1990 přijímá německá vláda plány na snížení emisí skleníkových plynů. V roce 2000 vláda přijala komplexní *Národní program pro ochranu klimatu*. Později se vláda rozhodla řešit klimatické otázky explicitně v součinnosti s plánováním energetické politiky státu, což vyústilo v roce 2007 v přijetí *Integrovaného Energetického a klimatického programu* (IECP).⁴¹ Navíc se „boj“ s klimatickými změnami stal pro vládu Angely Merkelové zásadní výzvou v 21. století (Bundesregierung, 2007: nestránkováno; Duffield – Westphal, 2011: 172; International Energy Agency, 2007: nestránkováno).

Až do roku 2006 nebyla energetická bezpečnost dodávek energií tématem pro německou politickou scénu. Až na základě energetické krize z ledna zmíněného roku se v Německu rozvířila debata nad závislostí Německa na hlavním vnějším dodavateli (zejména zemního plynu) – Rusku.

Když se podíváme hlouběji na vývojové tendence v německé energetické politice, zjistíme, že Německo dlouhodobě udržuje poměrně vysoké spotřební daně na většinu fosilních paliv a v roce 1999 byla zavedena nová „ekologická daň“ na motorová paliva, topná paliva a elektřinu. Tato daň měla být jedním z nástrojů zajištění energetických úspor. Německá vláda na začátku 21. století rychle implementovala směrnice EU ohledně certifikací a energetické efektivity budov. Zároveň vláda připravila velký národní program finanční podpory renovací starších budov za účelem zlepšení energetické hospodárnosti těchto budov a snížení emisí CO₂. Zároveň byla stále více vládou podporována energie z obnovitelných zdrojů, zvláště v oblasti výroby elektřiny. Vláda zdůvodnila tento krok všeobecnou výhodností, kdy Německo sníží emise skleníkových plynů a zároveň bude moci snížit i importy energetických surovin, zejména fosilních paliv ze zahraničí. Mezi lety 2000 a 2006 došlo k průměrnému růstu výroby elektřiny z obnovitelných zdrojů o 12% ročně. Německu se tak

⁴⁰ Zpráva IPCC ke stažení na oficiálních stránkách IPCC - http://www.ipcc.ch/publications_and_data/publications_and_data_reports.shtml [20. června 2012].

⁴¹ Vláda se vlastním plánu zavazuje redukovat emise CO₂ do roku 2020 o 40% ve srovnání s rokem 1990 za předpokladu, že EU jako celek dosáhne 30 % snížení a členské státy přijmou podobné cíle.

podářilo splnit své cíle, které si dalo do roku 2010 – vyrábět 12,5% elektřiny z obnovitelných zdrojů a podílet se jimi na celkové spotřebě elektřiny ze 4,2 %. I v oblasti zavádění a využívání biopaliv se Německo zařadilo mezi jasné leadery Evropské unie (Duffield – Westphal, 2011: 173; International Energy Agency, 2007: 62 – 74).

Již méně konzistentní byl německý přístup v dalších oblastech energetické politiky. Zvláště témata spojená se strukturou energetického trhu Německa byla a jsou problematická z pohledu EU, resp. Evropské komise. Německá vláda dlouhodobě na unijní úrovni rétoricky podporuje konkurenční prostředí na energetickém trhu, politické kroky je však možné číst odlišně. Na tamějším trhu jsou totiž dlouhodobě podporovány zavedené velké národní energetické firmy (primárně německé), které využívají domácího trhu k zvýšení svého vlivu při jednáních se zahraničními energetickými společnostmi, jakou je například *Gazprom*. Jedním příkladem za všechny může být proces slučování jedné ze čtyř dominantních společností distribuujících elektřinu (E. On) s hlavním německým dodavatelem zemního plynu (Ruhrgas). Tato fúze byla původně zamítnuta federálním antimonopolním úřadem, aby následně jeho rozhodnutí bylo změněno federálním ministerstvem pro hospodářství, které ve svém stanovisku tuto fúzi povolilo (Duffield – Westphal, 2011: 173 – 174).

Nekonzistentnost německého přístupu je dobře charakterizována i vývojem názoru německých vlád na jadernou energetiku. Strana zelených spolu se sociálními demokraty prosadily vyřazení jaderných elektráren z provozu v roce 2002, poslední reaktor měl podle tohoto plánu přestat dodávat elektřinu do sítě okolo roku 2022 a to s tou podmínkou, že už od přijetí tohoto zákona nesmí být budován žádný nový jaderný reaktor. Křesťanští demokraté s křesťanskými sociály (CDU/CSU) toto rozhodnutí hned od začátku rozporovaly, aby v roce 2010 byly hlavními strůjci (jakožto vládní strana) prodloužení životnosti zbývajících reaktorů asi o 12 let. Zatím poslední rozhodnutí kancléřky Merkelové a její vlády z roku 2011 směřuje k zastavení jaderných bloků „ihned, jakmile to bude možné“. Celý legislativní balíček „*Energienwende*“ (energetická změna) byl přijat 6. 6. 2011 spolkovou vládou. Nicméně před německým hospodářstvím nyní stojí velmi těžký úkol nahradit současných 30% celkové výroby elektřiny nejaderným zdrojem. Dá se tak předpokládat, že kvůli urychlenému opouštění jádra dojde ke zvýšení průměrné cenové hladiny z důvodu skokového zdražení cen elektřiny (BMW/BMU, 2010: nestránkováno; Duffield – Westphal, 2011: 174; Cupalová, 2008: 175).⁴²

⁴² Zahraniční obchod: Teritoriální informace – země. *BusinessInfo.cz* [online]. Dostupné z <http://www.busiessinfo.cz/cs/zahranicni-obchod-eu/teritorialni-informace-zeme.html#sec7> [cit. 16. května

Podíváme-li se na vnější dimenzi energetické politiky Německa, zjistíme, že z pohledu hlubší integrace energetické politiky EU hraje zásadní roli – pro snahy Evropské komise v oblasti vnějších energetických vztahů v zásadě jasně negativní. Rudo-zelená koalice vedená Gerhardem Schröderem zdůrazňovala budování nadstandardních bilaterálních vztahů s Ruskem. Zvláště dobře je to vidět na vytvoření konsorcia ruských a německých energetických společností v infrastruktuře plynovodů umístěných pod Severním mořem, které přímo spojují německé a ruské plynovody. Z pohledu zvenčí se tak zdá, že Německo se snaží zajistit si dostatečný dlouhodobý přísun primárních energetických surovin na základě dvoustranných nadstandardních vztahů, které přímo vylučují účast třetích stran či narušení této spolupráce třetí stranou. Je to pragmatická oboustranně výhodná spolupráce, která však výrazně podkopává představu Evropské komise o efektivní vnější energetické politice EU a bezpečných dodávkách surovin do Evropy. Úzké bilaterální vztahy mezi Ruskem a Německem podkopávají pozici EU jako reálného a důstojného aktéra pro jednání o energetických otázkách s Ruskem, je tím vyloučen Evropskou komisí tolik požadovaný multilaterální přístup s jednotnou pozicí unijních zemí reprezentovaných představitelem EU. Přes výše zmíněné teze lze vidět i na německé straně určitou snahu o podporu širšího dialogu mezi producenty, spotřebiteli (unijními zeměmi) a tranzitními zeměmi za účelem zdůraznit zájem všech zúčastněných na předvídatelném a stabilním energetickém trhu. Alespoň rétoricky byla opakovaně vidět i snaha o vytvoření systému spolupráce na energetické bezpečnosti Evropy, který by dokázal vytvořit základní důvěru a pochopení zúčastněných stran. Německá vláda se také několikrát vyjádřila o důležitosti liberalizace ruského trhu s energiemi a o možnosti vstupu evropských firem na něj. V této záležitosti dokonce Německo přišlo s iniciativou vytvořit multi-laterální rámec pro obchod a investice na liberalizovaném ruském trhu (Duffield – Westphal, 2011: 175).

Přístup Německa ke Společné energetické politice EU je více než rozpolcený. Některé aspekty energetické politiky EU jsou hlavní prioritou pro německé vlády a jiné zcela naopak. Kupříkladu „boj“ proti změnám klimatu je přímo současným „německým“ tématem, kteří Němci přijali za bytostně vlastní a důležitý. Tato země během svých několika předsednictví Radě EU dokázala prosadit na evropské úrovni mnoho ze svého programu. Mnohem méně se německá diplomacie věnuje otázkám energetické bezpečnosti a její koordinace na úrovni EU (Duffield – Westphal, 2011: 175).

2012]. Merkelová po Fukušimě: Německo rychle opustí výrobu elektřiny z jadra. *Ihned.cz* [online]. Dostupné z <http://byznys.ihned.cz/c1-51578900> [cit. 3. července 2012].

Priority Německa v oblasti koordinace energetické politiky na unijní úrovni můžeme dobře vidět z programu předsednictví EU právě z první poloviny roku 2007. Mezi hlavní cíle Německa v oblasti evropské energetiky tehdy patřilo: zvýšení energetické účinnosti, podpora rozšíření užívání obnovitelných zdrojů energie, dokončení interních trhů s elektřinou a plynem a zviditelnění EU jakožto aktéra mezinárodní úrovně a založení partnerství mezi klíčovými producenty energetických surovin, transitními státy a zákaznickými státy na hodnověrném základu. I přes tento „pro-integrační“ plán zůstává realitou, že německé vlády dlouhodobě ztěžují – ať už úmyslně či nikoli – vytvoření jakéhokoli jednotného hlasu EU v oblasti vnitřní i vnější energetické politiky. Německá vnější zahraniční politika (včetně té energetické) je natolik výrazná, že efekt se dostavuje spíše opačný – zejména v oblasti jednání s producenty a tranzitními státy surovin (Duffield – Westphal, 2011: 175 – 176; Bundesregierung, 2007: 8 – 9).

Zvláště po definitivním - jak se v současné době zdá - opuštění jaderné energetiky se Německo velmi silně přiklání k prosazování autonomie států v oblasti volby vlastního energetického mixu. To byl i důvod, proč se Německo tak vehementně snažilo, aby v Lisabonské smlouvě explicitně zaznělo, že energetický mix definují jednotlivé vlády a jeho volba tak zůstává mimo sdílené pravomoci EU (Duffield – Westphal, 2011: 176).⁴³

Z výše zmíněného lze konstatovat, že Německo nejvíce podporuje iniciativy EU v oblastech zvyšování energetické účinnosti, obnovitelných zdrojů energie a environmentální udržitelnosti. Německá vláda v roce 2007 silně podporovala návrh Evropské komise spočívající ve zvýšení využívání obnovitelných zdrojů a energetické účinnosti a také ve snížení emisí skleníkových plynů o celých dvacet procent do roku 2020. V tomto ohledu navrhovala německá kancléřka Angela Merkelová ještě ambicióznější program – viz výše (Duffield – Westphal, 2011: 176 – 177).⁴⁴

Nicméně ačkoli existovala shoda mezi Německem a EK na cílech, tak se velmi rozcházely v detailech jejich naplnění. Německo již více než deset let využívá systém tarifů v oblasti podpory „zelených“ zdrojů – tzv. *feed-in tariffs*. Evropská komise oproti tomu navrhovala povinný systém kvót pro všechny členské státy. Německá vláda důrazně odmítla návrhy EK ohledně kvótového systému, které počítaly s nařízením výroby určitého množství

⁴³ Zahraniční obchod: Teritoriální informace – země. *BusinessInfo.cz* [online]. Dostupné z <http://www.businessinfo.cz/cs/zahranicni-obchod-eu/teritorialni-informace-zeme.html#sec7> [cit. 16. května 2012].

⁴⁴ Tamtéž.

do určitého data a to na různých úrovních. Dalším konfliktním bodem se stal systém přidělování emisních povolenek (ETS) a následným obchodem s nimi. Stručně řečeno jde o to, že německá vláda se snaží při rozdělování emisních povolenek vždy alokovat více, než kolik považuje Evropská komise za adekvátní. Německá vláda tak chce zvýšit konkurenceschopnost svých podniků, jinými slovy snížit jejich náklady. Evropská komise jednostranně snížila počet emisních povolenek určených pro německý trh o 7% a vláda nakonec musela tento „kompromisní“ návrh EK přijmout. Poslední iniciativy Komise se zaměřují na další omezování přímých alokací emisních povolenek ve prospěch jejich otevřených aukcí. Navíc se EU snaží centralizovat tento obchod, aby nedocházelo přímo či nepřímo k ovlivnění konkurenčního prostředí v EU. S tímto postupem však německá vláda spíše nesouhlasí, už například i kvůli tomu, že při procesu opouštění jaderné energetiky velmi potřebuje více emisních povolenek pro své uhelné elektrárny, které produkují obrovské množství skleníkových plynů (Duffield – Westphal, 2011: 177; International Energy Agency, 2007: 12, 29).

Jak již bylo řečeno výše, přístup německé vlády k projektu EU na vytvoření jednotného interního energetického trhu je dlouhodobě rozpolcený. I když německá politická elita a všechna oficiální místa opakovaně vyjadřují maximální podporu tomuto cíli, reálné politické kroky tomu ne zcela odpovídají. Určitá resistance Německa vůči pojetí vnitřního trhu Komisí je identifikovatelná již od devadesátých let. Kupříkladu Německo se postavilo proti návrhu Evropské komise na institucionální regulaci přístupu třetích firem k elektrickým sítím s účelem odstranit tzv. skryté překážky vstupu cizích dodavatelů na trh. Výsledkem tedy bylo, že německý trh zůstal „účinně“ uzavřený pro všechny neněmecké dodavatele (Duffield – Westphal, 2011: 178).

Když Evropská unie projednávala směrnice týkající se organizačního oddělení energetických společností (tzv. *Druhý balíček směrnic k vnitřnímu energetickému trhu*) v členských státech, Německo zaujalo negativní stanovisko, a to i přesto, že tento balíček obsahoval reálně pouze elementární základ pro vytvoření a reálné fungování jednotného vnitřního trhu s energiemi. Když tzv. právní „unbundling“ byl schválen (2003), Německo bylo posledním z členských států, který zřídil národní regulační agenturu pro obchod s plynem a elektřinou. Tato agentura navíc disponovala omezenými zdroji k regulaci energetického trhu a zůstává zodpovědná i za další „sít'ová“ odvětví. Liberalizace energetického trhu tak rozhodně nemůže být považována za prioritu německé vlády. Právně ukotvený „unbundling“ odmítaly Francie i Německo společně zatímco například Velká

Británie podobné návrhy Evropské komise vítala (Eikeland, 2011: 27; Duffield – Westphal, 2011: 178; International Energy Agency, 2007: 9).⁴⁵

„Bojovná“ nálada panovala v Bruselu i při diskuzích o „*Třetím energetickém balíčku*“, kdy Německo společně s Francií velmi tvrdě odmítaly návrh Evropské komise na plný vlastnický „unbundling“. Pro Německo i Francii by to znamenalo oslabení svých „národních šampionů“ a pro Francii velmi pravděpodobně zvýšení cen elektřiny ve spojitosti s dalšími pro-liberalizačními opatřeními. Německu se v diskuzích s EK povedl dílčí úspěch v ochraně vlastního energetického trhu prostřednictvím přijetí „reciproční klauzule“ neboli „klauzule Gazprom“ (viz výše) (Duffield – Westphal, 2011: 179).

Odhlédneme-li od oficiálních prohlášení německého ministerstva zahraničních věcí a německé vlády v posledních dvaceti letech a zaměříme-li se na konkrétní politické kroky v oblasti zajištění německé energetické bezpečnosti, resp. dodávek energetických surovin, nezbývá nám než konstatovat, že se Německo v tomto konkrétním příkladu – energetické politice a zajištění energetické bezpečnosti – přesunulo od multilateralismu k více unilaterálnímu přístupu při sledování svých národních zájmů. Úsilí německé vlády se soustředilo na pomoc vlastním energetickým společnostem při prosazování na mezinárodních trzích. Tato snaha měla a má dvě základní motivace. První je spojena s podporou německého exportu a hospodářství a druhá se zajištěním energetické bezpečnosti Německa. Tato aktivita ve prospěch německých energetických gigantů má však negativní dopady na snahy EU jednak v oblasti prosazování multilaterálního přístupu v energetických otázkách a vytváření společného unijního přístupu k energetickým dodávkám do zemí EU a jednak zmiňovaná německá podpora má negativní vliv na fungování vnitřního trhu – nejenže Německo svou politikou podporuje fungování obrovských národních energetických společností, což je v rozporu s programem Evropské komise v oblasti „unbundlingu“, ale dokonce je přímo či nepřímo privilejuje na úkor společností ostatních a pokrývá podobu volného trhu – cíle Evropské komise, resp. Evropské unie (Duffield – Westphal, 2011: 179).

Německo-ruské energetické partnerství, které se nejvýrazněji prohloubilo za éry kancléře Gerharda Schrödera,⁴⁶ přímo limituje možnosti Evropské unie jako celku

⁴⁵ Jednak proto, že unijní kooperaci v oblasti energetické politiky a volný unijní trh s energiemi Británie prosazuje a jednak proto, že britský energetický trh („vlastnický unbundling“) je liberalizovaný již od osmdesátých let, a tak země nemá sebemenší problém s implementací nových směrnic z EU zaměřených na energetiku. Naopak otevření národních energetických trhů by mohlo být příležitostí pro britské energetické společnosti a distributory energií. Zároveň si od takového kroku britská vláda slibuje zvýšení vlastní energetické bezpečnosti.

diverzifikovat vlastní energetické dodávky a zvýšit svou energetickou bezpečnost. Hmatatelným výsledkem německo-ruského partnerství v dodávkách plynu je projekt *Nord Stream*. I když Německo vynaložilo obrovské finanční prostředky na projekt „Nord Stream“, tak si tím zajistilo zvýšení své vlastní energetické bezpečnosti. Jedná totiž o dodávkách plynu s Ruskem napřímo a nemusí se ohlížet na zájmy jakéhokoli prostředníka – tranzitního státu. Riziko výpadku dodávek plynu pro německé hospodářství a domácnosti se tak snížilo, avšak nedošlo k diverzifikaci v oblasti dodavatele (Aalto, 2008: 194; Duffield – Westphal, 2011: 180).⁴⁷

Mírný „skepticismus“ vůči hlubší spolupráci s Ruskem zaujala alespoň na rétorické úrovni kancléřka Merkelová po Rusko-ukrajinské krizi v roce 2006. Zvýšil se také německý tlak na ruskou administrativu, aby co možná nejrychleji ratifikovala Energetickou chartu (viz výše). Stejně tak bývalý ministr zahraničí Steinmeier několikrát vyzval k multilaterální diskusi a k rozvoji evropské vnější energetické politiky. Nicméně i přes tato deklarativní prohlášení lze dlouhodobý přístup německé vlády shrnout jako silně unilateralistický, alespoň co se faktických kroků a reálné politiky týče (Duffield – Westphal, 2011: 180; Westphal, 2008: 94, 109 – 113).

Máme-li shrnout předcházející řádky, je nezbytné poukázat na jasnou převahu environmentálních témat v energetické politice Německa. Zřejmá je podpora obnovitelným zdrojům energie, naopak jádro – i když bez-uhlíkatý zdroj – je opouštěno z důvodů obav německé společnosti ohledně bezpečnosti provozu (a uskladnění použitého paliva) těchto sofistikovaných a technicky komplikovaných zařízení na výrobu elektřiny (havárie v JE Fukushima jen zvýraznila německý postoj). Enviromentální přístup, nebo chcete-li trvale udržitelný rozvoj, je symbolem priorit soudobé německé společnosti a její názor se poměrně věrně odráží v politice státu. Konkrétní politiky dobře ilustrují nejrůznější vládní iniciativy pro zvýšení energetické účinnosti, redukci emisí skleníkových plynů na národní i evropské úrovni. Současná energetická politika Německa reprezentuje primárně národní zájem a determinuje pouze omezenou kooperaci na unijní úrovni. Touha německé politiky po autonomii národní energetiky je natolik zjevná, že se skutečně nedá ve střednědobém

⁴⁶ Za jeho vlády vytvořeno konsorcium E.On Ruhrgas, které je v současnosti největším zahraničním držitelem akcií ruské společnosti Gazprom (6,4%). Dnes se německé a ruské firmy společně podílí na průzkumu nových nalezišť plynu v Rusku (tradičně např. BASF Wintershall, který disponuje dlouhodobou smlouvou na spolupráci s Gazpromem v oblasti těžby a dodávek plynu až za rok 2030) (Duffield – Westphal, 2011: 181).

⁴⁷ Proti projektu „Nord Stream“ se ponejvíce bouřilo Polsko, které tak ztratilo důležité postavení tranzitní země pro zemní plyn do západní Evropy.

horizontu předpokládat větší zájem země na kooperaci v oblasti energetické politiky EU a její hlubší integraci. Rozdílnosti v pojetí energetiky a v zájmech zainteresovaných aktérů jsou příliš veliké, jak vyplývá z výše uvedených argumentů.

Problematickým zůstává přístup Německa k liberalizaci energetického trhu. Unijní záměr je zvýšit konkurenci na energetickém trhu. V Německu však nedochází ke zvýšení konkurence (i přes tlak Evropské komise a závazky německé vlády), spíše naopak. S trochou nadsázky lze říci, že německé energetické giganty se skrze svou dominanci na domácím trhu snaží v Evropě a ve světě konkurovat francouzským energetickým gigantům (a nejen jim), jejichž postavení na francouzském trhu je také zcela výsadní.⁴⁸ Někteří autoři se dokonce domnívají, že vliv těchto společností na utváření národní i zahraniční politiky je natolik silný, že to byli právě zástupci těchto firem, kteří ovlivnili určujícím způsobem nejvyšší úředníky a politiky hospodářských ministerstev a vlády svých zemí, kteří nakonec přejali jejich argumenty a zaujali v Bruselu tvrdá negativní stanoviska k návrhům liberalizujícím evropský trh s energiemi. Navíc zmíněné společnosti jsou v obou zemích vnímány – přinejmenším ve státní správě – jako skuteční „nositelé národních zájmů“ (Duffield – Westphal, 2011: 181 – 182).

Navzdory proklamovaným cílům EU zůstává německý trh oligopolní s vysokým vlivem státu, jenž má možnost vstupovat do energetického trhu, a to přesto, že německý trh je považován za ten v EU z otevřenějších. Na příkladech členských států EU lze vidět výrazná heterogenita evropské energetické politiky. Principy společné energetické politiky jsou tak naplňovány „stát od státu“ odlišně (Aalto, 2008: 202).

⁴⁸ Například na interním plynovém trhu fungovalo na začátku roku 2000 šest velkých vlastníků plynovodní infrastruktury. Dnes zde působí jen již čtyři velké německé společnosti. V oblasti výroby elektřiny existuje podobný fenomén. Elektřinu vyrábí a transportují po celém německém trhu pouze čtyři národní či nadnárodní společnosti – E.ON, RWE, Energie Baden-Wuerttemberg (EnBW) a Vattenfall. Tyto energetické giganty kontrolují tři čtvrtiny výrobní kapacity elektrického proudu v zemi a doslova si mezi sebe rozdělily zemi na čtyři regiony, v kterých vytváří de facto monopolní prostředí. Existuje zde propojená vertikální struktura – od výroby, přes transport až po distribuci (Duffield – Westphal, 2011: 181; International Energy Agency, 2007, 98 – 100, 127).

5. Závěr

Práce je rozdělena na dvě hlavní části – teoretickou a empiricko-analytickou. Teoretická část se věnuje konceptu energetické bezpečnosti a politiky z pohledu tří autorů a snaží se poukázat na některé soudobé trendy ve vývoji energetického sektoru s přihlédnutím k tématu práce. Empirická část se pokouší zhodnotit vývoj energetické politiky EU v posledním zhruba desetiletí s přihlédnutím k iniciativám Evropské komise. Dále jsou zkoumány zejména postoje dvou vybraných národních států (Francie, Německo) ke stále více koordinované energetické politice. Na základě zjištěných poznatků se pak práce snaží poukázat na perspektivy a limity spolupráce v oblasti energetiky na unijní úrovni. V první části byla využita odborná literatura zejména od autorů Daniela Yergina, Brendy Shaffer a Richarda Youngse. Empirická část čerpala mj. z oficiálních dokumentů vlád, ministerstev, unijních institucí, databází energetických institucí a firem a z odborné literatury, převážně z textů Johna Duffielda, Per Ove Eikelanda, Vicki Birchfieldové, či Kirsten Westphalové. Z empirické části vyplývá, že pracovní hypotéza uvedená v úvodu textu se potvrdila.

Samotný pojem energetické bezpečnosti je stále diskutován. Jednotná definice, která by spojovala zcela všechny autory, dnes neexistuje. Nejčastěji užívanou definicí je však vymezení užívané IEA, dle které energetická bezpečnost znamená mít zajištěný přístup k dostatečnému množství spolehlivé energie za přijatelnou cenu a to s ohledem na životní prostředí.

Energetická politika je součástí ekonomické i bezpečnostní politiky státu. Stále více je spojována i s environmentálními otázkami. Její plánování nese mnoho proměnných (těžko odhadnutelných a určitelných ve vzdáleném časovém horizontu) oproti ostatním ekonomickým politikám. Energetický sektor jako takový je sektorem nesoucím mnoho rizik. Hledat v něm dlouhodobou jistotu prakticky nelze.

Podíváme-li se blíže na zmíněné definice, tak energetickou bezpečností se dnes skládá ze třech konkrétních součástí: spolehlivosti dodávek, dostupnosti dodávek a udržitelného environmentálního rozvoje nebo chcete-li přívětivosti k životnímu prostředí. Nicméně schopnost zajištění energetické bezpečnosti ze strany státu je ovlivňována i dalšími zájmy. Nelze ani opominout fakt, že jednotlivé součásti definice se mohou vzájemně rozporovat. Například státy musí vyvažovat zájem na energetické bezpečnosti jakožto spolehlivosti dodávek energie a zájem na zlepšování životního prostředí a na boji proti klimatickým

změněm.⁴⁹ Energetické bezpečnosti lze dosáhnout pomocí čtyř nástrojů: diverzifikace energetických zdrojů a dodávek, rezervami paliv⁵⁰, vytvářením náhradních (záložních) infrastrukturních projektů a podporou flexibility v oblasti využívání paliv (Shaffer, 2009: 91 – 93).

Diversifikace zdrojů má dvojí pojetí. Za prvé diversifikaci spotřeby v rámci energetického mixu, tedy že energetický sektor přílišně nezávisí na jednom či dvou zdrojích. Za druhé diversifikaci dodavatelů - získávání energie od dodavatelů nacházejících se v odlišných geografických oblastech.

Půjdeme-li ještě více do hloubky, můžeme konstatovat, že spolehlivost dodávek znamená, že stát má pravidelný, nepřerušovaný přístup k energii v množství a formě, které požaduje. Dostupnost znamená, že stát má přístup k energetickým dodávkám za ceny, které jsou ekonomicky udržitelné a podporují hospodářský růst. Přívětivost k životnímu prostředí značí, že převažující forma energetického zdroje v energetickém mixu zajišťuje udržitelnost životního prostředí a nezpůsobuje vysoké zdravotní náklady obyvatelům. V posledních letech je - zejména v politické oblasti - vnímám poslední bod jako zajišťování takové politiky, která povede k omezení vypouštění plynů, jež přispívá ke změně globálního klimatu (Shaffer, 2009: 93).

Stále častěji můžeme slyšet o konfliktech mezi státy o kontrolu energetických a strategických zdrojů surovin. Bývalý ministr zahraničí USA, Henry Kissinger, v roce 2005 dokonce varoval před globálním bojem o kontrolu nad zdroji a toky energií. Zvyšující se závislost a potřeba energií na celém světě se totiž v 21. století stává nejčastějším důvodem pro ozbrojený boj: „*Soupeření o přístup k energiím se může stát otázkou života a smrti pro mnoho společností*“ (Daniel, 2005: nestránkováno). Ekonomické zájmy na zabezpečení vlastní

⁴⁹ Konkrétním příkladem „balancování“ exekutivy může být využívání fosilního paliva, jakým je uhlí. Mnohé státy disponují obrovskými zásobami uhlí, které jakožto jedno z nejlevnějších paliv může zásadně zvýšit energetickou bezpečnost státu (dodávek), avšak na druhou stranu jsou vlády nuceny zvážit, jaké dopady by mělo dominantní využívání uhlí v elektrárnách a teplárnách na životní prostředí v regionech samotného státu a jaké dopady by mělo na globální změny klimatu a zároveň dodržování mezinárodních dohod o vypouštění např. CO₂ (Shaffer, 2009: 92).

⁵⁰ Poprvé se o strategických ropných rezervách začalo hovořit při první ropné krizi v sedmdesátých letech, kdy státy začaly budovat skladovací kapacity, aby se tak částečně krátkodobě zajistily před výpadky dodávek ropy z arabských zemí. Uskladňování rezervních kapacit v oblasti pohonných hmot se ukázalo být jedním z nejefektivnějších nástrojů pro dosažení větší energetické bezpečnosti. Kupříkladu členské státy NATO se zavázaly k udržování rezerv hlavních energetických zdrojů, ve výši tříměsíční spotřeby států samých (Shaffer, 2009: 94).

energetické bezpečnosti se v mezinárodní politice promítají do politického působení a přeměny bilaterálních a mocenských vztahů v „energeticky plodných“ regionech (Shaffer, 2009: 85).⁵¹

Ve světové energetice sledujeme v současné době několik charakteristických vývojových tendencí. Mezi ty nejvíce alarmující a zároveň základní patří stále rostoucí spotřeba energie. Podle nejodvážnějších prognóz se spotřeba energie do roku 2030 zvýší až o 80 % ve srovnání s rokem 2001. Richard Youngs se domnívá, že světová spotřeba energií bude v roce 2035 dvojnásobná oproti roku 2005. O nárůst se zaslouží zejména dynamicky se rozvíjející státy jako Čína nebo Indie. I z těchto důvodů se Evropská unie v minulých letech zavázala k hlubší integraci v oblasti energetiky, aby tak dokázala v budoucnu lépe reagovat na současný dynamický vývoj v obchodu s energiemi a zabezpečila svému trhu a občanům svých členských států alespoň stejnou míru energetické bezpečnosti jakou mají nyní (Youngs, 2009: 2).

Mezi trendy můžeme jmenovat i energetickou disparitu, jež představuje rozpor mezi producenty a spotřebiteli energetických zdrojů. Rozhodující spotřeba energie se přesunula do ekonomicky a průmyslově neaktivnějších částí světa, což znamená, že teritoriální struktura spotřeby a těžby primárních zdrojů energie je rozdílná. Do roku 2030 pravděpodobně zaznamenáme další významný přesun v oblasti teritoriální spotřeby. Kvůli rychlému růstu poptávky po primární energii v rozvojových zemích bude podíl na světové spotřebě rozvinutých průmyslových zemí snížen ze současných hodnot okolo 56% na 43% (Vošta a kol., 2008: 156).

Jak tvrdí ve svých textech např. Vošta, Youngs nebo Yergin, tak i při aktivní podpoře technologických inovací v oblasti energetické účinnosti ze strany vyspělých států předpokládat zvýšení celosvětového tlaku, nebo chcete-li poptávky, po primárních energetických zdrojích.

Při vyjmenovávání současných trendů v energetice nemůžeme opominout zásadní energetickou komoditu dvacátého prvního století. Stále větší roli v globálním energetickém systému získává a bude získávat zemní plyn. Dnes je v centru politiky zajištění energetické bezpečnosti kvůli své extrémní náchylnosti k politickým vlivům a to dokonce i v porovnání s ropou. Do budoucna se dá navíc takřka jistě počítat s dalším růstem globální poptávky po zemním plynem, i když již dnes roste vysokým tempem. Existuje zde předpoklad, že jeho

⁵¹ Například Shaffer připomíná slova Davida Zweiga a Bi Jianhaia, kteří se domnívají, že zvláště ropná závislost vytváří z Číny aktivního hráče na Blízkém Východě (Shaffer, 2009: 85).

celosvětové využívání bude v roce 2020 dvojnásobné ve srovnání s dneškem. Renesanci pravděpodobně nalezne pro svět již „stará známá“ komodita – uhlí, „opětovně“ začne být masivně využíváno zejména při výrobě elektrické energie po celém světě (Shaffer, 2009: 4 – 13; Vošta a kol., 2008: 157).

Dle Vošty se energetická bezpečnost Evropské unie snižuje ve srovnání s USA a dalšími státy OECD velmi rychlým tempem. Státy EU musí čelit ostré energetické konkurenci v oblasti primárních zdrojů, jenž se těží v jiných částech světa. I to je důvod, proč je EU stále závislejší na dodávkách ropy a zemního plynu z „politicky nestabilních zemí“. Komparativní výhodou některých evropských zemí, tak v budoucnu může být pokračující těžba uhlí, která zatím neprošla vývojem rapidního útlumu (Vošta a kol., 2008: 157).

Využívání energií ovlivňuje strukturu mezinárodního systému samotného. Ropa vytvořila v dnešním světě zajímavý prvek vzájemné závislosti v mezinárodním systému. Od doby, kdy je ropa globální komoditou, poptávka každé země ovlivňuje cenu a dostupnost dodávek ropy pro všechny spotřebitele. Energetika vytvořila další spojení mezi domácí a zahraniční politikou jednotlivých států (Shaffer, 2009: 3).

5.1. Energetická politika Evropské Unie

Současný eurokomisař pro energetiku, Günther Oettinger, v roce 2011 pro Financial Times řekl: „*Je to vše záležitost národní politické vůle.*“ (Chaffin, 2011: 2).

Na základě výsledků bádání je možné říci, že Günther Oettinger má pravdu, když tvrdí, že energetická politika je stále důležitou součástí národních politik (vnitřní i vnější dimenze) členských zemí Evropské unie. Její podoba je však ovlivňována externím prostředím a zejména stále více iniciativami Evropské komise, které energetickou politiku významně formují. Velmi silně se tento vliv objevuje na příkladu environmentální legislativy, jež nepřímo – avšak o to důrazněji – ovlivňuje podobu energetické politiky národních států. Evropská komise využívá své pravomoci legislativního iniciátora, tzn., že se mj. snaží spojovat určitá politická témata ve prospěch jejího programu. Cíle EK v energetické politiky tak mohou být částečně dosaženy i skrze jiné politiky, ponejvíce skrze politiku environmentální, která je do značné míry programovým (politickým) průsečíkem

pro Evropskou komisi, Francii i Německo (i když neshody na některých nástrojích, např. ETS, jsou patrné mezi aktéry i zde).⁵²

Obzvláště v Evropské unii je vidět, jak je energetický sektor formován trhem. Každý trh vypadá trochu jinak a má určité specifické vlastnosti, podle kterých můžeme posoudit jeho celkový charakter. Důležité z hlediska, jak probíhá regulace, nakolik je liberalizovaný maloobchodní a velkoobchodní odběr, zda a jak je liberalizovaný tranzit, neméně důležitým aspektem je i sama kvalita investičního prostředí a investiční dostupnost (Binhack – Tichý, 2011: 12).

Za prvé, z empiricko-analytické analýzy vyplývá vysoká heterogenita v přístupu k energetické politice uvnitř EU, tzn. přístupy k energetické politice a bezpečnosti se značně liší. Francie a Německo chtějí dosáhnout energetické bezpečnosti pomocí odlišných nástrojů. I když dimenze environmentální může být společným cílem, nástroje pro jeho dosažení se liší. V odlišeném výběru nástrojů jsou de facto všichni aktéři charakterističtí. Na příkladu environmentální politiky to tedy znamená, že i když Francie i Německo usilují o trvale udržitelný rozvoj, jak deklarují, jeden stát se orientuje na inovace v oblasti jaderné technologie a rozšiřování tohoto druhu energetiky, a druhý na inovace v oblasti obnovitelných zdrojů. Oba státy se snaží primárně vytvářet takovou politiku, která je v souladu s jejich národními zájmy, tato politika se značně různí od sebe navzájem i od politiky Evropské komise, resp. Unie.

Za druhé, stav a určité fyzické předpoklady (geografická pozice, environmentální podmínky pro obnovitelné zdroje energií) pro dosažení energetické bezpečnosti v jednotlivých členských zemích se opět velmi odlišují.

Za třetí, rozložení energetického mixu mezi jednotlivými zdroji energií je mezi vybranými státy natolik rozdílné, že je prakticky nemožné nalézt společného jmenovatele, na němž by bylo možné v krátkodobém či střednědobém výhledu budovat něco jako „společnou evropskou energetickou politiku“ na základě jednotného energetického mixu. Podobné zájmy lze nalézt snad jen v obecném přesvědčení, že každý ze států si přeje stabilní dodávky primárních energetických surovin a trvale udržitelný rozvoj vlastních ekonomik, jež se opírají o stabilní dodávky energie. Naopak otevírání a liberalizace trhů se potýká s tak velkými problémy, že ani poté, co vstoupilo za posledních deset let v platnost několik směrnic

⁵² Tato práce se nevěnuje procesu nastolování agendy Evropské komise v EU a využívání *příležitostí* ve smyslu *Kingdonovy teorie „Tří proudů“*, přesto by i taková aplikace mohla být námětem pro další badatelskou činnost a zmíněnou teorii by bylo možné využít právě na zkoumání aktivit EK v oblasti vývoje energetické politiky.

EU o liberalizaci trhů či „unbundlingu“ firem, tak není možné říci, že v EU funguje jednotný trh s energiemi.

Za čtvrté, vybrané státy Unie podléhají v energetických otázkách i silnému vlivu veřejného mínění občanů. Zřetelně je to nyní vidět v otázce jaderné energie. V Evropě se vytvořily dvě skupiny zemí, které volí zcela opačný přístup k jaderné energetice. Ze zmíněných dvou států o další rozvoj jaderné energie usiluje Francie.⁵³ Naopak cestou větších subvencí do zdrojů alternativních se vydali v Německu, v kterém občané přijali za svou budoucnost bez jádra a naopak s obnovitelnými zdroji energie i za cenu zvýšených nákladů pro za energii v nadcházejících letech, kterou budou nuceni zaplatit němečtí spotřebitelé, potažmo i občané jiných států (např. v České republice je cena elektřiny ovlivňována primárně cenou silové elektřiny na německé burze).

Své vlastní zájmy mají v rámci EU i velké ekonomiky - francouzská či německá, jelikož disponují relativně menším rizikem (díky jejich nadstandardním vztahům s dodavateli) výpadků dovozů energetických surovin a do značné míry paradoxně by do budoucna nemusely tolik těžit ze „silnější“ vyjednávací pozice celé Evropské unie v energetických otázkách. Naopak se dá z jejich pragmatických důvodů předpokládat udržování a zintenzivňování partikulárních bilaterálních vztahů s hlavními dovozci surovin – zejména s Ruskou federací, nebo také dlouhodobě například s Libyí a Alžírem (Vondrušková, 2008: 104 – 105)

Na druhou stranu bychom však neměly přehlédnout skutečnost, kterou zmiňuje ve své práci například Richard Youngs. Zahraničně-politická dimenze energetické bezpečnosti byla jasně překonána agendou environmentální v EU. Právě na tvorbu agendy a její podobu má velice zásadní vliv Evropská komise (alespoň uvnitř EU) a ta již v minulosti několikrát prokázala, že dokáže flexibilně reagovat na postoje jednotlivých členských států a sporné body uvažovaných společných politik umně „zarámuje“ takovým způsobem, aby původně odmítaná politika se v modifikované formě stala konsenzem sedmadvacítky (viz výše). Evropská komise je od svého počátku v prosazování nejen své regulatorní politiky (ve smyslu *policy*) velmi vytrvalá a trpělivá. Nelze se tedy divit, že jako mnohokrát předtím Evropská komise předkládá nepřímo energetickou agendu skrze návrhy z agendy environmentální a tak přispívá k prohlubování integrace mezi členskými státy i v energetických otázkách. Další vyjasnění například otázek okolo fungování vnitřního trhu, přispěje k otevření debaty

⁵³ Z těch detailně nestudovaných zemí lze zmínit jako podporovatele jádra i Českou republiku, Finsko a Slovensko.

následné – o vnější energetické politice. Dochází tak i podle slov diplomatů působících v Bruselu k tradičnímu přelevání („*spill-over*“) mezi agendami, kdy dohoda na jednom tématu znamená posun v definování nalezení společných hodnot v tématu dalším. Jak pevné však budou základy takto potencionálně vytvořené společné energetické politiky, není jasné (Youngs, 2009: 27 – 29).

Další součástí část energetické politiky EU, energetická účinnost, je až druhořadou prioritou ze strany novějších členských zemí (nikoli však pro Francii s Německem) a to přes zmiňovaný cíl „20-20-20“. Od vyhlášení tohoto ambiciózního cíle bylo uvnitř jejich energetického trhu dosaženo minimálního pokroku. Je zde patrná určitá zdrženlivost a spíše v rámci EU tyto státy akcentují otázku bezpečnosti dodávek surovin a faktické dokončení vnitřního energetického trhu (opět v určitém protikladu k prioritám Francie a Německa).

5.2. Energetické politiky Francie a Německa

Utváření energetické politiky na úrovni EU je stále velmi silně řízeno členskými státy, a to přesto že vstupy jednotlivých národních vlád do energetické politiky byly Lisabonskou smlouvou lehce upozaděny a Evropská komise se stává stále aktivnější v prosazování společné energetické politiky (Birchfield – Duffield, 2011b: 270).

Francouzská energetická politika se vyznačuje naprostým nedostatkem nalezišť přírodních fosilních zdrojů, silným postavením vlády, dlouhotrvajícím postojem a pohybem směrem k energetické nezávislosti a důrazem na vlastní jaderný program. Francie je zákládajícím a silným členem Evropských společenství, resp. Evropské unie, a tak disponuje společně s Německem a Velkou Británií silným hlasem při utváření evropských politik. Birchfieldová s Duffieldem zdůrazňují, že některými státy a institucemi EU je považována za „černou ovci“ při vytváření společné energetické politiky. Je to dáno její specifickou situací v oblasti energetiky a státo-centrickým pojetím energetické politiky a energetického trhu. Právě přizpůsobování tohoto specifického a zároveň pro Francii tradičního pojetí unijním cílům se neobejde bez třenic a určité neochoty francouzské vlády implementovat liberalizující a integrační energetickou legislativu přicházející z Bruselu. Je možné de facto říct, že francouzský trh s energiemi byl ještě před deseti lety naprostým protikladem toho, co prosazuje Evropská komise v této specifické oblasti. Pro Francii tak zůstává složité

vycházet vstříc požadavkům Evropské komise na liberalizaci vlastního trhu (Birchfield – Duffield, 2011: 270).

I když všichni aktéři opětovně deklarují, jak doslova touží po ochraně životního prostředí, snížení závislosti na ropě a diverzifikaci, rozvoji obnovitelných zdrojů k dosažení vyváženějšího energetického mixu a bezpečných dodávkách založených na efektivnosti tržních mechanismů, tak národní zájmy stále představují zatím nepřekonatelnou překážku pro dosažení cílů, které si vytyčila Evropská unie. Pokud má dojít k nějakému dalšímu posunu v oblasti koordinace energetických politik, musí nejdříve být posílena společná zahraniční politika a dále je naprosto nezbytnou a přitom logickou podmínkou, aby všechny členské státy EU uznaly potřebu společné energetické politiky a to nejen rétoricky, ale aktivně implementací dohodnuté legislativy a jejím následným vymáháním. Lisabonská smlouva je v tomto smyslu určitým pokrokem, přesto se nezdá být dostatečným. Je to pouze jakýsi indikátor možného budoucího vývoje. Z tohoto úhlu pohledu se může zdát, že i Francie bude chtít hrát odlišnou roli v energetice oproti dnešku. Francie je hlavní propagátorkou a tradiční zastánkyní integračního uskupení EU, společně s tlakem (z vnitřku státu i z vnějšku) na budování a zkvalitnění energetické infrastruktury, nezávislosti a účinnosti může být překonáno její tradiční silně centralistický přístup s častými vládními zásahy (Birchfield – Duffield, 2011b: 270).

Německo je podobně jako Francie dlouhodobě motorem evropské integrace, zvláště po politickém a ekonomickém zotavení po druhé světové válce se Německo stalo naprosto klíčovým hráčem, který do velké míry spoluurčuje další vývoj evropské integrace. Pokud se však bavíme o evropské energetické politice a přístupu Německa k prohlubování této spolupráce mezi členskými státy na unijní úrovni, tak německý přístup je dlouhodobě rozpolcený a částečně rozkolísaný. Nicméně oblastí energetické politiky, v kterých by se Německo dlouhodobě zdráhalo spolupráce, je poměrně málo. Mezi tyto konkrétní politiky patřily (či patří) v různých časových obdobích iniciativy zahrnující vytvoření společného vnějšího rámce pro energetickou politiku EU a liberalizace trhů s elektřinou a plynem, kterou naopak takřka bezvýhradně a velice vehementně prosazovala Velká Británie. SRN naopak dlouhodobě podporuje politiky snažící se zmírnit či zvrátit proces klimatických změn, podporuje zavádění obnovitelných zdrojů energie a opatření vedoucí k úspoře energie (investice do technologií, důraz na zvýšení energetické účinnosti,...) (Birchfield – Duffield, 2011b: 271).

K jaderné energetice zaujala německá vláda po letech přešlapování negativní stanovisko a bude se na rozdíl od Francie snažit utlumovat svá jaderná zařízení. Havárie jaderné elektrárny Fukušima, i když způsobená extrémním přírodním živlem, toto rozhodnutí v roce 2011 potvrdila a celý proces urychlila. Němci se ještě více zaměřili na výzkum a vývoj technologií v oblasti obnovitelných zdrojů a snaží se na nich – společně se zemním plynem – založit svůj energetický mix alespoň co se týče výroby elektřiny. Jakékoli unijní sbližování na platformě jaderné energetiky je tak z pohledu Německa vyloučené. Stejně tak je problematické otevírání vnitřního trhu, podobně jako ve Francii je zde trh silně ovlivněn malým počtem silných domácích energetických společností, které zde dominují a zároveň si ponechávají velmi úzké vazby s ruskými dodavateli. Tato úzká bilaterální spolupráce se tak stala zřejmým pilířem energetické bezpečnosti Německa, alespoň co se dodávek primárních energetických surovin týče.

Výsledkem této politiky je, že SRN sice rétoricky podporuje fungování vnitřního unijního trhu a společnou vnější energetickou politiku, ale není ochotno podpořit svá slova aktivními kroky k jejich naplnění. V ostatních oblastech však Německo přijímá opatření připravovaná Evropskou komisí, protože na nich je široká a silná společenská shoda, ať už se jedná o podporu obnovitelných zdrojů či zvyšování energetické účinnosti, zvláště když se nová opatření přímo týkají „boje“ s klimatickými změnami nebo zlepšování stavu životního prostředí. Navzdory dlouhodobě smíšené podpoře Společné evropské energetické politiky se dá očekávat, že Německo bude více podporovat integraci vnitřního trhu a ještě zintenzivní své snahy o podporu obnovitelných zdrojů energie a opatření vedoucí k maximální energetické účinnosti (Birchfield – Duffield, 2011b: 271). Naopak otázky energetického mixu zůstanou minimálně ve střednědobém horizontu mimo jednání a kooperaci států EU. Problémy společné energetické politiky EU se tak dají charakterizovat čtyřmi termíny: suverenita, asymetrie, bilateralismus a nedokonalé zavázání se k dodržování pravidel uvnitř a vně EU.

Nově vznikající společná energetická politika EU je fragmentovaná a nekompletní, ale tak začínala a formovala se každá unijní politika. Právě proto, že se energetika stává stále strategičtější záležitostí vyžadující hlubší regionální i mezinárodní spolupráci pro zajištění národní bezpečnosti, bude integrační úsilí na úrovni EU pokračovat i v této oblasti.

6. Seznam použité literatury

6.1. Knižní zdroje

- Aalto, Pami** (ed.). (2008) *The EU – Russian Energy Dialogue. Europe's Future Energy Security*. Farnham: Ashgate Publishing.
- Austin, Greg – Bochkarev, Danila**. (2007) Energy Sovereignty and Security: Restoring Confidence in a Cooperation International System. In Austin, Greg - Schellekens-Gaiffe Marie-Ange (eds.). *Energy and Conflict Prevention*. Brussels: Madariaga European Foundation.
- Balabán, Miloš – Duchek, Jan – Stejskal, Libor**. (2007) *Kapitoly o bezpečnosti*. Praha: Karolinum.
- Bič, Josef**. (2008) Výhodnost koncepce energeticky úsporných ekonomik. In Vošta, Milan – Bič, Josef – Stuchlík, Jan (eds.). *Energetická náročnost: determinanta změn toků fosilních paliv a implikace pro EU a ČR*. Příbram: Professional Publishing, s. 57 – 144.
- Binhack, Petr – Tichý, Lukáš** (eds.). (2012) Energetická bezpečnost ČR a budoucnost energetické politiky EU. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Birchfield, Vicki L. – Duffield, John S.** (2011a) Introduction – The Recent Upheaval in EU Energy Policy. In Birchfield, Vicki L. – Duffield, John S. (eds.). *Toward a Common European Union Energy policy: Problems, Progress, and Prospects*. New York: Palgrave Macmillan, s. 1 – 9.
- Birchfield, Vicki L. – Duffield, John S.** (2011b) Taking Stock of EU Energy Policy: Problems, Progress, and Progress. In Birchfield, Vicki L. – Duffield, John S. (eds.). *Toward a Common European Union Energy policy: Problems, Progress, and Prospects*. New York: Palgrave Macmillan, s. 263 – 276.
- BMWi/BMU**. (2010) Energiekonzept: Neun Punkte für eine umweltschonende, zuverlässige und bezahlbare Energieversorgung [online] 7. září 2010. Dostupné z <http://www.bmwi.de/BMWi/Navigation/Service/publikationen,did=357316.html> (25. dubna 2012).
- Bundesregierung**. (2007) Startschuss für Energie – und Klimaschutzkonzept [online] 3. července 2007. Dostupné z http://www.bundesregierung.de/nn_774/Content/DE/Archiv16/Artikel/2007/07/2007-07-03-energiegipfel.html (5. července 2012).
- Buzan, Barry – Waever, Ole – de Wilde, Jaap**. (1998) *Security: a new framework for analysis*. Boulder, Colorado: Rienner Publishers.

- Commission of the European Communities.** (2007) *An Energy Policy for Europe*. COM/2007/0001 final. Dostupné z http://eurlex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=COMfinal&an_doc=2007&nu_doc=1 (10. ledna 2012).
- Commission of the European Communities.** (2000) *Green Paper – Towards a European strategy for the security of energy supply*. COM/2000/0769 final [online]. Dostupné z http://eurlex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=COMfinal&an_doc=2000&nu_doc=769 (8. března 2012).
- Commission of the European Communities.** (2006) *Green Paper: A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy*. COM/2006/0105 final 8. 3. 2006. Dostupné z http://eurlex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=COMfinal&an_doc=2006&nu_doc=105 (15. dubna 2012).
- Cupalová, Marcela.** (2008) Energetická bezpečnost EU. In Prorok, Vladimír (ed.). *Energetická bezpečnost – geopolitické souvislosti*. Praha: Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů Praha, s. 159 – 183.
- Daniel, Caroline.** (2005): Kissinger Warns of Energy Conflict, *Financial Times*, 2. června 2005.
- De Jong, Jacques – van der Linde, Coby.** (2008) EU Energy Policy in a Supply-constrained World. *European Policy Analysis*. Swedish Institute for European Policy Studies, No. 11, s. 1 – 9.
- Duffield, John S. – Westphal, Kirsten.** (2011) Germany and EU Energy Policy: Conflicted Champion of Integration? In Birchfield, Vicki L. – Duffield, John S. (eds.). *Toward a Common European Union Energy policy: Problems, Progress, and Prospects*. New York: Palgrave Macmillan, s. 169 – 186.
- Eikeland, Per Ove.** (2011) EU Internal Energy Market Policy: Achievements and Hurdles. In Birchfield, Vicki L. – Duffield, John S. (eds.). *Toward a Common European Union Energy policy: Problems, Progress, and Prospects*. New York: Palgrave Macmillan, s. 13 – 40.
- European Commission.** (2010a) *Report on Progress in Creating the Internal Electricity and Gas Market*. COM/2010/84 final [online] 11. března 2010. Dostupné z http://ec.europa.eu/energy/gas_electricity/doc/2010/com_2010_0084_f_en.pdf (30. května 2012).
- European Commission.** (2010b) *Technical Annex to the Report on progress in creating the internal gas and electricity market* SEC/2010/251 final [online] 10. listopadu 2010.

Dostupné z <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0639:FIN:EN:PDF> (30. května 2012).

European Commission. (2010c) *Energy 2020. A strategy for competitive, sustainable and secure energy.* COM/2010/639 final [online] 11. března 2010. Dostupné z <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=SEC:2010:0251:FIN:EN:PDF> (30. května 2012).

French Ministry of the Economy, Industry and Employment. (2006) French Memorandum for Revitalising European Energy Policy with a view to Sustainable Development. Montesquieu Institute [online] 26. ledna 2006. Dostupné z <http://www.montesquieu-institute.eu/9353000/1/j9vvhfxcd6p0lcl/vi7jgt28w3zw> [cit. 16. března 2012].

Chaffin, Joshua. (2011): Pledge to lift EU energy barriers, *Financial Times*, 11. listopadu 2011.

International Energy Agency. (2007) Energy Policies of IEA Countries: Germany 2007 Review. Paříž: International Energy Agency [online] 24. září 2007. Dostupné z http://iea.org/publications/freepublications/publication/slt_germany.pdf (17. května 2012).

Kučerová, Irah. (2006) *Evropská unie: hospodářské politiky.* Praha: Karolinum.

Méritet, Sophie. (2008) French Perspectives in the Emerging European Union Energy Policy. *Energy Policy* (2007 – 2010). Vol 35, str. 4767 – 4771.

Méritet, Sophie. (2011) French Energy Policy within the EU Framework: From Black Sheep to Model? In Birchfield, Vicki L. – Duffield, John S. (eds.). *Toward a Common European Union Energy policy: Problems, Progress, and Prospects.* Palgrave Macmillan: New York, s. 145 – 168.

Ministère de L'Écologie, du Développement Durable et de L'Énergie. (2006) *Commentaires de la France sur les propositions du Livre vert.* Paris: Ministère de L'Écologie, du Développement Durable et de L'Énergie [online]. Dostupné z www.industrie.gouv.fr/energie.

Prorok, Vladimír. (2008) Energetická bezpečnost – pojetí a přístupy. In Prorok, Vladimír (ed.). *Energetická bezpečnost – geopolitické souvislosti.* Praha: Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů Praha, s. 9 – 20.

Shaffer, Brenda. (2009) *Energy Politics.* Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Schimmelfennig, Frank – Sedelmaier, Ulrich. (2004) Governance by Conditionality: EU Rule Transfer to the Candidate Countries of Central and Eastern Europe. *Journal of European Public Policy*, Vol. 11, No. 4, s. 661 – 679.

- Stejskal, Libor.** (2010) Bezpečnost, její koncept a souvislosti. In: Balabán, Miloš – Stejskal, Libor a kol. *Kapitoly o bezpečnosti*. Praha: Karolinum, s. 9 – 32.
- Stern, Jonathan.** (2002) *Security of European Natural Gas Supplies: The Impact of Import Dependence and Liberalization*. London: Royal Institute of International Affairs.
- Vláda ČR.** (2010) *Analýza dopadů Lisabonské smlouvy* [online]. Úřad vlády ČR: Praha. Dostupné z www.vlada.cz/assets/evropske-zalezitosti/dokumenty/Analyza-dopadu-Lisabonske-smlouvy.pdf.
- Vondrušková, Barbora.** (2008) Evropský přístup k energetickému sektoru. In Vošta, Milan – Bič, Josef – Stuchlík, Jan (eds.). *Energetická náročnost: determinanta změn toků fosilních paliv a implikace pro EU a ČR*. Příbram: Professional Publishing, s. 93 – 114.
- Vos, Sebastian.** (2006) Europe's Infant Energy Strategy Looks Muddled and Unclear. *Europe's World*, No. 4, s. 133 – 137.
- Vošta, Milan – Bič, Josef – Stuchlík, Jan** (eds.). (2008) *Energetická náročnost: determinanta změn toků fosilních paliv a implikace pro EU a ČR*. Příbram: Professional Publishing.
- Vošta, Milan.** (2008) Směry toků energetických surovin ve světě. In Vošta, Milan – Bič, Josef – Stuchlík, Jan (eds.). *Energetická náročnost: determinanta změn toků fosilních paliv a implikace pro EU a ČR*. Příbram: Professional Publishing, s. 7 – 56.
- Westphal, Kirsten.** (2008) Germany and the EU-Russia Energy Dialogue. In: Aalto, Pami (ed.). *The EU-Russian Energy Dialogue: Europe's Future Energy Security*. Farnham, UK: Ashgate, s. 94 – 118.
- Yergin, Daniel.** (2006) Ensuring Energy Security. *Foreign Affairs*, Vol. 85, No. 2, s. 69 – 82.
- Youngs, Richard.** (2009) *Energy Security: Europe's New Foreign Policy Challenge*. Oxon: Routledge.

6.2. Internetové zdroje

- BP** - BP Statistical Review of World Energy June 2012, dostupné z http://www.bp.com/assets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2011/STAGING/local_assets/pdf/statistical_review_of_world_energy_full_report_2012.pdf (20. června 2012).

- BusinessInfo.cz** – Oficiální portál pro podnikání a export. *Teritoriální informace – Francie*, dostupné z <http://www.businessinfo.cz/cz/sti/francie-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1000421/#sec7> (16. května 2012).
- BusinessInfo.cz** – Oficiální portál pro podnikání a export. *Teritoriální informace – Německo*, dostupné z <http://www.businessinfo.cz/cz/sti/nemecko-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1000636/#sec7> (16. května 2012).
- Ihned.cz** – Zpravodajský server Hospodářských novin, rubrika Byznys. *Merkelová po Fukušimě: Německo rychle opustí výrobu elektřiny z jádra*, dostupné z <http://byznys.ihned.cz/c1-51578900> (3. července 2012).
- IPCC** – Intergovernmental Panel on Climate Change. *Reports*, dostupné z http://www.ipcc.ch/publications_and_data/publications_and_data_reports.shtml (20. června 2012).
- Legifrance.gouv.fr** – Le service de la diffusion du droit. „Loi d’Orientation sur l’Énergie“ loi °2005-781, dostupné z www.legifrance.gouv.fr, 16. května 2012.
- Ministère de L’Écologie, du Développement Durable et de L’Énergie** - DGEMP, dostupné z www.developpement-durable.gouv.fr (duben – červenec 2012).

6.3. Prameny

- Bahgat, Gawdat.** (2006) Europe’s energy security: challenges and opportunities. *International Affairs*, Vol. 82, No. 5, s. 961 – 975.
- Baran, Zeyno.** (2007) The Common Foreign and security policy and the Security of Energy Supplies. Brussels: European parliament.
- Birchfield, Vicki L.** (2011) The Role of EU Institutions in Energy Policy Formation. In Birchfield, Vicki L. – Duffield, John S. (eds.). *Toward a Common European Union Energy policy: Problems, Progress, and Prospects*. New York: Palgrave Macmillan, s. 235 – 262.
- Buchan, David.** (2009) *Energy and Climate Change: Europe at the Crossroads*. New York: Oxford University Press.
- Butler, Nick.** (2005) *European Energy Security*. Prezentace 17. září 2005. Geneva: International Institute for Strategic Studies. Dostupné z <http://www.bp.com/generarticle.do?categoryId=98&=7010497> (1. února 2012).

- CIEP.** (2004) *Study on Energy Supply Security and Geopolitics. The Hague: Clingendael International Energy Programme.* Dostupné z http://www.clingendael.nl/publications/2004/200401000_ciep_study.pdf (26. listopadu 2011).
- Commission of the European Communities.** (2007) *Communication from the Commission to the European Council and the European Parliament: An Energy Policy for Europe.* COM(2007) 1 final [online]. Dostupné z http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2007/com2007_0001en01.pdf (1. prosince 2011).
- Cornish, Paul – Edwards, Geoffrey.** (2001) Beyond the EU / NATO Dichotomy? The Beginnings of a European Strategic Culture. *International Affairs*, Vol. 77, No. 3, s. 587 – 663.
- Council of the European Union.** (2003) *A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy.* Brussels: European Council.
- Council of the European Union.** (2007) Presidency Conclusions 8/9 March 2007. 7224/1/07 REV 1 [online]. Dostupné z www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/93135.pdf (14. dubna 2012).
- European Commission.** (2008) *Second Strategic Energy Review – Securing our Energy Future.* IP/08/1696 [online]. Dostupné z <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/08/1696&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en> (15. dubna 2012).
- European Commission.** (2010) *EU energy and transport in figures.* Statistical Pocketbook [online]. Dostupné z http://ec.europa.eu/energy/publications/doc/2010_energy_transport_figures.pdf (17. května 2012).
- European Commission.** (2010) *Europe 2020 initiative – Energy infrastructure priorities for 2020 and beyond.* COM/2010/0677 final [online]. Dostupné z <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52010DC0677:EN:HTML:NOT>
- Gault, John** (2004). EU Energy Security and the Periphery. In Dannreuther, Roland (ed.). *European Union Foreign and Security Policy: Towards a Neighbourhood Strategy.* London: Routledge, s. 170 – 185.
- Homans, Charles.** (2012) Energy Independence: A century and a half of an idea whose time has never come. Foreign policy [online], leden – únor 2012. Dostupné z http://www.foreignpolicy.com/articles/2012/01/03/energy_independence_a_short_history (13. dubna 2012).
- Kuchyňková, Petra.** (2007) EU a ruská energie. Babylon [online] 1. května 2007. Dostupné z <http://ibabylon.cz/eu-a-ruska-energie> (20. dubna 2012).

- Kuchyňková, Petra.** (2010) Vývoj vztahů Ruské federace a Evropské unie v kontextu problematiky energetické bezpečnosti. *Disertační práce*. Brno: Masarykova univerzita. Dostupné z http://is.muni.cz/th/14001/fss_d/Disertace2.pdf.
- Matlary, Janne Haalan.** (1997) *Energy Policy in the European Union*. New York: St. Martin's Press.
- Milov, Vladimir.** (2007) The role of Russia in the European energy security. Hearings at the Foreign Affairs Committee of the European Parliament, 28. února 2007. Brussels: European Parliament [online]. Dostupné z http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/presentationvladimirmil/presentationvladimirmilov.pdf (13. dubna 2012).
- Milward, Alan S. – Brennan, George – Romero, Frederico.** (2003) *The European Rescue of the Nation-State*. London: Routledge.
- NATO.** (2006) Riga Summit Declaration November 29, 2006 [online]. Dostupné z http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_37920.htm (30. května 2012).
- Rada EU.** (1997) Rozhodnutí Rady a Komise ze dne 23. září 1997. 98/181/ES, ESUO, Euratom [online]. Dostupné z <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31998D0181:CS:HTML> (5. června 2012).
- Rada EU.** (2008) Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie. C115/49 [online]. Dostupné z <http://eurlex.europa.eu/LexuriServ/lexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0047:0199:CS:PDF> (19 července 2012).
- Rada Evropských společenství.** (1968) Směrnice Rady ze dne 20. prosince 1968. 68/414/EHS [online]. Dostupné z <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1968:308:0014:010:CS:HTML> (19 července 2012).
- Selley, Norman – Mitchell, John (ed.) – Morita, Koji (ed.) – Stern, Jonathan (ed.).** (2001) *The New Economy of Oil: Impacts on Business, Geopolitics and Society*. London: Royal Institute for International Affairs.
- The Federal Government.** (2007) „Europe – succeeding together“. Presidency Programme 1 January to 30 June 2007 [online]. Dostupné z http://www.eu2007.de/includes/Downloads/Praesidentschaftsprogramm/EU_Presidency_Programme_final.pdf (26. června 2012).